

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Henelin Kuusk

**KÕNE- JA KEELEHÄIRETEGA LASTE
KÕNEARENGU TOETAMINE
ALUSHARIDUSASUTUSTES MULGI VALLAS
OLEVATE KARKSI-NUIA LASTEAIA JA
ABJA LASTEAIA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Kandela Õun, MA

Pärnu 2023

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Kandela Õun

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Henelin Kuusk

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Kõne arengu ning kommunikatsiooni olulisuse teoreetiline ülevaade	7
1.1. Kõne- ja keelehäire olemus ning kõrvalekallete võimalikud põhjused.....	7
1.2. Erivajaduse käsitlus ning võimalikud toetusmeetmed	9
1.3. Logopeedi ja eripedagoogi roll alusharidusasutustes lapse kõnearengu toetamisel	13
2. Uuring kõne- ja keelehäiretega laste toetusmeetmetest Mulgi valla alusharidusasutustes	18
2.1. Mulgi vallas olevate Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia tutvustus.....	18
2.2. Uuringu meetodika ja valimi kirjeldus.....	20
2.3. Uuringu tulemused	23
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	34
Kokkuvõte	40
Viidatud allikad.....	43
Lisa 1. Küsimuste teoreetiline alus Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia alusharidusasutuse juhtidele.....	47
Lisa 2. Küsimuste teoreetiline alus Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia logopeedidele ning eripedagoogile	49
Lisa 3. Ankeetküsimustiku teoreetiline alus Karksi-Nuia Lasteaias ning Abja Lasteaias õppivatele kõne- ja keelehäiretega laste vanematele	51
Lisa 4. Ankeetküsimustik.....	52
Summary	56

SISSEJUHATUS

Kõne- ja keelehäiretega laste toetamiseks on vajalik osutada õiget ning asjakohast abi. Lapsevanemate koostöö logopeedide, eripedagoogide ning lasteaia õpetajatega ja teiste tugispetsialistidega on erivajadusega lapse aitamiseks väga oluline. Õigeaegne märkamine ning sekkumine on kõne- ja keelehäirega lapse puhul seoses tema edasise arenguga määrava tähtsusega.

Kõnekeele õigeaegne omandamine aitab lapsel luua ning hoida suhteid eakaaslastega ning ümbritsevate inimestega. Varajane keele omandamine aitab hallata enda emotsioone ning neid väljendada. Õigeaegne keele omandamine annab eelduse õppida lugema ning kirjutama. Üldjuhul omandavad väikselapsed kõnekeelt ilma kõrvalekalleteta, kuid on märkimisväärne hulk lapsi, kelle kõneareng on häiritud. Häiritud kõneareng mõjutab lapse üleüldist arengut pärssivalt. (Law *et al.*, 2017, lk 5) 2018. aastal läbiviidud haridus- ja teaduse uuringuaruande kohaselt suureneb lähitulevikus logopeedilist abi vajavate laste arv. Prognooside kohaselt suureneb logopeedide roll alusharidusasutuses ning nende ülesandeks on pakkuda tuge õpetajatele lapse abivajaduse märkamisel ning õpetajale toe pakkumisel toetamaks erivajadusega last. (Mets & Viia, 2018, lk 93)

Tugiteenuseid vajava lapse märkamisel on oluline roll eelkõige lapsevanemal, kes lapsega igapäevaselt enim kokku puutub. Oluline siinkohal on ka teiste spetsialistide märkamine, seda siis perearsti, õpetajate kui ka teiste spetsialistide poolt. Abi saamist erivajadustega lastele raskendab lapsevanemate teadmatus seoses erinevate dokumentidega ning teenuste killustatus eri valdkondade vahel. (Juurik *et al.*, 2019, lk 81) 2015. aastal läbi viidud alushariduse ja lapsehoiu uuringu kohaselt tõid lapsevanemad välja probleemi seoses spetsialistide puudusega erivajadustega lastele. Tulenevalt logopeedide puudusest alusharidusasutustes, ei ole lapsed vanemate hinnangul valmis kooli minema. (Themas *et al.*, 2015, lk 75–76) Arenguhäiretest tingitud probleemid suurendavad kooliastmes riske seoses lapse emotsionaalse heaoluga, sotsiaalse

aktsepteerimisega ning muudab nad sotsiaalselt haavatavamaks (Coales *et al.*, 2019, lk 10).

Haridusasutuste struktuurides on loodud vastavasisulised ametikohad tugispetsialistidele, kuid nende kohtade täitmist takistab spetsialistide üleüldine puudus valdkonnas. Vajaliku abi saamiseks peab lapsevanem taotlema teenuseid erinevatest asutustest. Ülikoolide poolt vastuvõetavate uute üliõpilaste arv katab vaid osaliselt tekkinud nõudluse tugispetsialistide järgi. Erivajadusega lapsega seotud info liikumine erinevate asutuste vahel sõltub eelkõige lapsevanema teadlikkusest ning soovist koostööd teha haridusasutusega, tagamaks lapsele abi kättesaadavuse asutusesiseselt. Vähene või puuduv tugiteenuse kättesaadavus alusharidusasutuses suurendab oluliselt lapse toetusvajadust koolis. (Riigikontroll, 2020, lk 2–3)

Seega on käesoleva lõputöö uurimisprobleemiks kõne- ja keelehäiretega lastele logopeedide ning eripedagoogide puudusest tingitud teenuste ebapiisav kättesaadavus alusharidusasutustes.

Lõputöö eesmärk on selgitada välja uuritavate alusharidusasutuste võimekus pakkuda eripedagoogilist ning logopeedilist abi kõne- ja keelehäiretega lastele Mulgi vallas ning teha ettepanekuid Mulgi valla haridusosakonnale seoses alternatiivsete lahendustega probleemi leevendamiseks.

Uurimisküsimused:

- Milline on Mulgi vallas olevate Karksi-Nuia Lasteaia ning Abja Lasteaia hetkeline võimekus pakkuda logopeedilist ja eripedagoogilist abi kõne- ja keelehäiretega lastele?
- Milliseid võimalike probleeme tekitab logopeedide ja eripedagoogide puudus alusharidusasutustes olevatele lastele koolisüsteemi sisenemisel?
- Millised oleksid alternatiivsed lahendused logopeedide ja eripedagoogide puudusest tingitud probleemide leevendamiseks?

Uurimisülesanded:

- anda ülevaade kõne- ja keelehäire olemusest ning võimalikest tagajärgedest tuginedes teaduskirjandusele;

- anda ülevaade logopeedi ja eripedagoogi rollist alusharidusasutustes kõne- ja keelehäiretega laste toetamisel tuginedes teadusartiklitele;
- kavandada ja viia läbi elektrooniline ankeetküsitlus Karksi-Nuia Lasteaias ning Abja Lasteaias õppivate logopeedi- ja/või eripedagoogiteenust saavate laste lastevanemate seas ning intervjuuerida uuritavates lasteaedades töötavaid logopeede, eripedagoogi ja alusharidusasutuste juhte;
- uuringule tuginedes teha ettepanekuid alternatiivsete lahenduste kasutusele võtmiseks tagamaks kõne- ja keelehäiretega lastele vajaliku toe saamist alusharidusasutusest.

Uurimisülesannete lahendamiseks kasutatakse kombineeritud uurimismeetodit. Uurimistöö läbiviimiseks kasutatud materjale otsiti nii internetist leiduvatest andmebaasidest kui ka raamatukogudest. Uurimistöös käsitletud allikad põhinevad teadusartiklitel, erialastel publikatsioonidel ja ka Eesti Vabariigi seadusandlusel. Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Töö esimeses osas antakse ülevaade kõne- ja keelehäire olemusest ning nende võimalikest tekkepõhjustest ja toetusmeetmetest alusharidusasutustes, lisaks ka logopeedi ja eripedagoogi rollist kõne- ja keelehäirega laste toetamisel. Töö teises osas antakse ülevaade Mulgi vallas asuvast Karksi-Nuia Lasteaiast ja Abja Lasteaiast ning uuringu läbiviimisest, mille eesmärgiks on saada usaldusväärseid andmeid järeltuste ning ettepanekute tegemiseks Mulgi valla haridusosakonnale.

1. KÕNE ARENGU NING KOMMUNIKATSIOONI OLULISUSE TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1. Kõne- ja keelehäire olemus ning kõrvalekallete võimalikud põhjused

Kommunikatsioonivõime omamine on oluline igapäevaseks suhtlemiseks ning õppimiseks. Häirunud kommunikatsioonivõime pärsib tervikuna inimese arengut ning võimalusi osaleda aktiivselt igapäevaelus.

Enne verbaalse kõne tekkimist väljendavad lapsed end mitteverbaalselt. Mitteverbaalne väljendamine ehk kehakeele, miimika ning häälotsuste kaudu suhtlemine on oluline kõne-eelne periood, mis on eelduseks kõne arengule. Oluline sel perioodil on lapse julgustamine ning tegevustesse kaasamine kõneoskuse arenemiseks. (Sarapuu & Hallap, 2021, lk 14)

Üldjuhul õpivad lapsed rääkima loomulikult ning ilma kõrvalabi vajaduseta. Laste õigeaegses kõnearengus on teatavad individuaalsed erinevused, mis on põhjustatud keskkondlikest ning pärilikest teguritest. Kõne hilistumine võib olla seotud lapse loomuliku iseärasusega, kuid võib samas viidata ka püsivale probleemile. Meditsiiniliselt kasutatakse alla 5aastaste laste puhul terminit „kõne hilistumine“ ning vanemate laste puhul „kõne- ja keele arenguhäire“. Kõne hilistumise puhul laps mõistab talle antud juhiseid, kuid puuduliku sõnavara ning eneseväljendusoskuse tõttu ei suuda edastada soovitud sõnumit verbaalselt. Kõne- ja keelearengu häire puhul esineb lapsel selgelt probleeme korraldustest arusaamisel ning enda verbaalsel väljendamisel. Probleme kõnearenguga võivad põhjustada nii bioloogilised (nt kuulmislangus), geneetilised (nt autismispektri häire) kui ka keskkondlikud tegurid (nt vähene suhtlus). (Law *et al.*, 2017, lk 15–16) Spetsiifiline kõnearenguhäire on püsiv ning süsteemne häire, mille tõttu on häirunud kõik keeleomandamise funktsioonid. Eelpooltoodud kõnehäire puhul ei vasta

ükski kõne komponent ehk sõnavara, üldine kõne mõistmine, grammatika ning hääldus lapse eeldatavale ealisele võimekusele. Spetsiifilise kõnearenguhäire puhul on eakohaselt madalamad motoorsed oskused, esineb nii kognitiivseid, sotsiaalseid kui ka käitumuslike probleeme. (Taal *et al.*, 2013, lk 70)

Kõnepuuded jagunevad hääldus-, hääle ja kõne sujuvuse puueteks. Keelepuueteks on sisu-, vormi ja keelekasutuspuuded, mis võivad vastavalt konkreetsele indiviidile põimuda ehk esineda võib häirumine kõikides valdkondades. Kõige enam esinev keelepuue on alakõne, mille puhul on lapse kõneareng sisu, sõnavara kui ka grammatika seisukohast eakaaslastest tunduvalt madalam. (Neare, 2022, lk 29–30) 2015. aastal USA-s läbiviidud uuringu kohaselt on kõne- ja keelehäirete tekkimisel olemas teatavad riskitegurid. Uuringust selgus, et riskiteguriteks on vanemate madal haridustase, perekonna anamnees ning meessugu, lisaks erinevad rasedus ning sünnitusaegsed kahjustused, mis on tekkinud 22. rasedusnädalal kuni lapse esimese elunädala lõpul võivad põhjustada probleeme lapse kõne ning keele õigeaegse arenguga. (Wallace *et al.*, 2015, lk 448) Kõne- ja keelepuue võib avalduda koos mõne teise arenguhäirega, näiteks autismispektri häire, Downi sündroom või intellektuaalse puudega (Ottosson *et al.*, 2021, lk 116).

Igapäevases suhtluses kasutatakse üldjuhul termineid „keel“ ja „kõne“ samas tähenduses. Seoses kommunikatsiooniga kannavad eelpool toodud terminid erinevad tähendusi (Rosenbaum & Simon, 2016, lk 43). Hannell (2017, lk 61) leiab, et „keel“ tähendab omada oskust kasutada sõnu, moodustada lauseid ning mõista tervikteksti. Termin „kõne“ tähendab Hannelli (2017, lk 61) hinnangul omada võimet luua ning tuua kuuldavale häälikuid, hääldada häireteta sõnu ning rääkida sujuvas kõnerütmis, kasutades seejuures sobivat hääle kõrgust ning tugevust. Probleeme seoses kõne- ja keelehäiretega tuleb käsitleda arenguhäirena, mis võib olla tekkinud varajases arengustaadiumis ning olla seotud teiste arengunäitajatega.

Keele- ja kõne arengu komponentideks on kuulamine, kõnelemine, lugemine ning kirjutamine. Alusharidusasutuses on oluline pöörata tähelepanu kõigile neljale keelesüsteemile ning aidata ja suunata lapsel keelega mängida ning avastada keelestruktuure. Keelesüsteemid jagunevad nelja gruppi. Esimene grupp on fonoloogiline ehk häälikusüsteem, teine grupp süntaktiline ehk struktuuriline süsteem, kolmas grupp

semantiline ehk tähenduslik süsteem ning neljas grupp pragmaatiline ehk sotsiaalne ja kultuuriline süsteem. (Nugin & Õun, 2018, lk 211) Juttude lugemine ning jutuvestmine aitab tekitada lastes huvi raamatute vastu ning arendada laste sõnavara (Brodin & Renblad, 2020, lk 2210). Lastel, kellel on diagnoositud keelepuue on täheldatud probleeme informatsiooni pikaajalise meeles hoidmisega, mis raskendab õpitu meeldejätmist (Lum *et al.*, 2015, lk 83). Kõne- ja keelehäirete tuvastamine enne kooliminekut aitab vähendada koolis tekkida võivaid probleeme seoses õppimise ning käitumusliku kohanemisega (Wallace *et al.*, 2015, lk 449).

Märgates võimalikke kõrvalekaldeid normaalses kõne- ja keelearengus, on oluline selgitada välja võimalikud põhjused, mis takistavad last loomulikul viisil keelt omandamast.

1.2. Erivajaduse käsitlus ning võimalikud toetusmeetmed

Selleks, et erivajadusega inimene saaks enda igapäevases keskkonnas hakkama, on vajalik kõrvalabi osutamine erinevate tugiteenuste või keskkonna kohandamise kaudu.

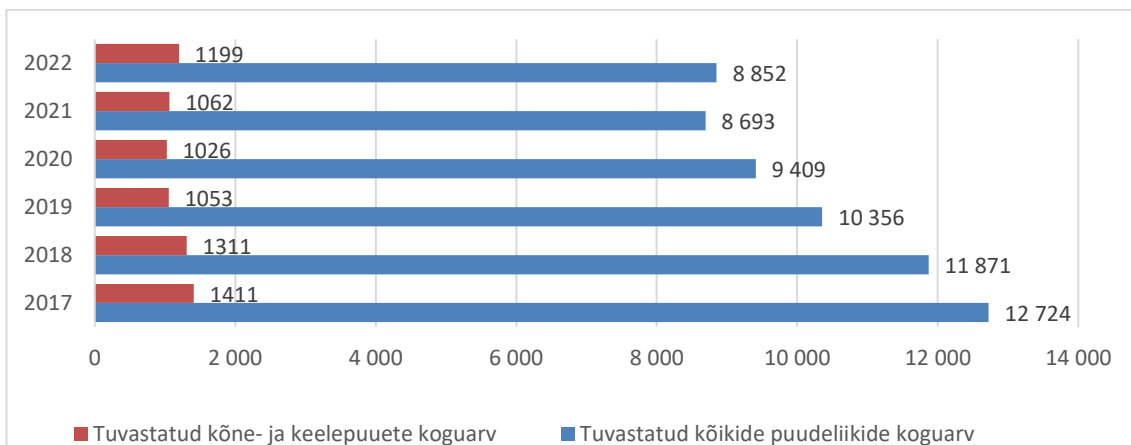
Iga laps on oma loomult ainulaadne ning omab arengulisi või kultuuriruumist tulenevaid iseärasusi (Hannell, 2017, lk 7–8). Koolieelse lasteasutuse seaduse (1999) § 14 kohaselt käsitletakse erivajadusega last isikuna, kes on meele-, keha-, kõne-, või vaimupuudega ning vajab igapäevaselt eriabi või erihooldust. Pedagoogide ülesanne alusharidusasutustes on jälgida lapse arengut ja toimetulekut ning vastavalt lapse vajadusele kohandada õppe- ja kasvatustegevust lapse erivajaduse järgi. Vastavalt lapse erivajadusele, tuleb lapsele võimaldada logopeedi- ja eripedagoogiteenust või mõnda muud tugiteenust, mille rakendamise võimalused peab looma lasteasutuse pidaja. Neare (2022, lk 10) toob välja, et erivajadustega lapsi liigitakse rühmiti järgnevalt: andekad lapsed, krooniliste somaatiliste haigustega lapsed, sotsiaal-emotsionaalsete ja/või käitumisprobleemidega lapsed, õpiraskustega ning õpi- ja/või käitumiskustega lapsed põhikoolis ning puudest tingitud erivajadustega lapsed.

Häidkind ja Oras (2016, lk 78) toovad lasteaedades ja esimeses kooliastmes läbiviidud küsitluse põhjal välja, et õpetajad omavad küll piisavat pädevust erivajadustega laste õpetamiseks, kuid probleeme tekitavad nii laste kaasamine õpiprotsessi kui ka

erivajadustega õpilaste käitumisprobleemid ja õppekorraldusega seotud küsimused. Küsitlusele vastanud tõid välja, et probleeme tekitab laste püsivus õpikeskkonnas viibimisel ning osalemine õppetöös, lisaks tekitab probleeme õppetöö ja kaasõppijate segamine. Koolis ning alusharidusasutuses väljenduvad probleemid on vastajate sõnul erinevad. Alushariduse seisukohast on probleemid enamasti seotud lapse kõne arenguga. Kõneprobleemidega lastel on probleeme puuduliku või vähese sõnavaraga, häälusprobleemidega ning üldise kõne mõistmisega. Alusharidusasutustes küsimustikule vastajad tõid välja, et erivajadustega lastega tegelemine väsitab õpetajaid eelkõige emotsionaalselt ning sellest tulenevalt ei saa teised lapsed nende hinnangul piisavalt tähelepanu. Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse (1999) § 2 lõike 1 kohaselt käsitletakse puuet kui inimese anotoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotust või kõrvalekallet, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. Sotsiaalkindlustusameti (2021, lk 11) poolt välja antud juhendi kohaselt hinnatakse lastel puude raskusastme tuvastamisel söömisel, hügieenitoimingute sooritamisel, riietumisel, suhtlemisel ning liikumisel esinevaid tegutsemispiiranguid ning kõrvalabi, juhendamise ja järelevalve vajadust. Lastel tuvastatakse kõrvalkaldeid järgmistes valdkondades:

- liikumine (liikumisfunktsioon);
- nägemine (nägemisfunktsioon);
- kuulmine (kuulmisfunktsioon);
- keel- ja kõne (keele- ja kõnefunktsioon);
- psüühikahäire (vaimne funktsioon);
- vaimupuue (vaimne funktsioon);
- muu puue (muu funktsioon).

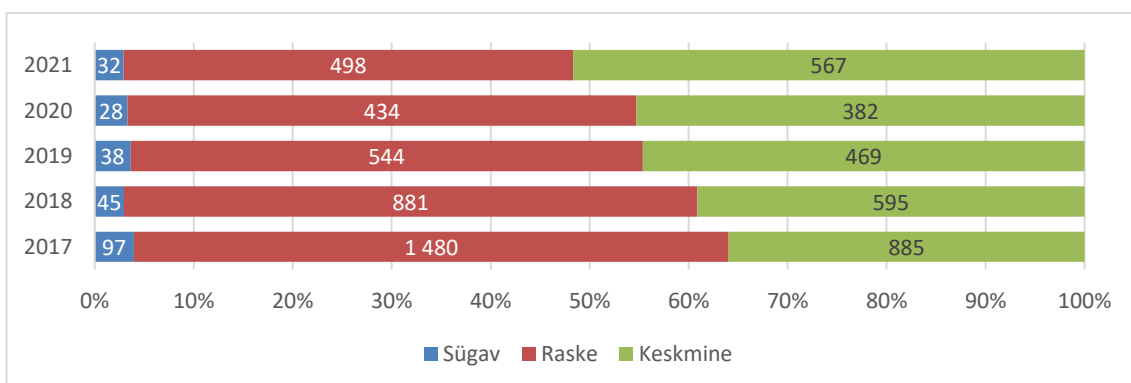
Sotsiaalkindlustusameti 2017–2022 statistika kohaselt Eestis vanuses 0–16 aastat eluaastate lõikes tuvastatud puuete, sh kõne- ja keelepuuete põhjal on näha (vt joonis 1.), et kõne- ja keelepuuete diagnoosimise koguarv aastate lõikes on stabiilses kasvutrendis. 2017. aastal tuvastatud kõikide puudeliikide koguarvust oli 11% kõne- ja keelepueded, siis 2022. aastal on moodustavad kõne- ja keelepueded kõikidest tuvastatud puudetest 14%.

Joonis 1. Vanuserühmas 0–16 eluaastat tuvastatud puuete koguarv Eestis. Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, 2023.

1. jaanuaril 2023. aastal jõustus Lastekaitseaduse muudatus, mille tulemusena edastatakse kohalikule omavalitsusele andmed lastest, kellele on taotletud puude raskusastet. Selline muudatus kohustab kohalike omavalitsuste lastekaitse spetsialiste võtma ühendust perega ning teostama abivajaduse hindamist. Kohalikul omavalitsusel on kohustus pakkuda tuge abivajaduse süvenemise vältimiseks. (Mets, 2022, lk 12)

Esmaste tuvastatud puude raskusastmete koguarv aastatel 2017–2021 välja toodud joonisel 2. Joonise põhjal väljatoodud statistika kohaselt on 2021. aastal tuvastatud keskmine esmane puude raskusaste 3% vanuserühma kuulujal. 45% vanuserühma kuuluval lapsel tuvastati raske puue ning sügav puue tuvastati esmakordselt antud aastal 52% lastel.

Joonis 2. Esmane puude raskusastme tuvastamine vanuserühmas 0–16 eluaastat. Allikas: Statistikaamet, 2022.

Sotsiaalministeeriumi (2021, lk 3, 12) läbiviidud analüüsi erivajadustega laste tugisüsteemi korrastamise kohaselt on Eestis probleem nii teenuste killustatusega kui ka teenuste ebapiisava kättesaadavusega. Vajaliku ning asjakohase abi saamine on teenuste killustatusest tulenevalt keeruline nii lapsele kui ka lapsevanemale. Abivajaduse hindamine ning lõpliku abi osutamine toimub erinevates valdkondades, millest tulenevalt puudub terviklik ülevaade lapsele ning perele vajaliku toe osutamisest ning selle tulemuslikkusest. Riigi ja kohaliku omavalitsuse mitmed tugimeetmed on seotud puude raskusastme olemasoluga, mis takistab lapsele vajaliku ning õigeaegse toe saamist ning koormab süsteemi tervikuna. Teenuste dubleerimine on analüüsi kohaselt toonud kaasa olukorra, kus ressursi ei jätku peale hindamise läbiviimist planeeritud teenuste osutamiseks. Ressursi puudust ning teenustele ligipääsetavust mõjutavad ka vanemate teadmised ning aktiivsus lapsele vastava abi leidmisel, luues olukorra, kus teadlikud lapsevanemad saavad abivajavale lapsele teenuseosutaja nii perearsti kui ka rehabilitatsiooniteenuse kaudu. Selline olukord süvendab probleemi tugiteenuste kättesaadavusel vanematele, kellel puuduvad oskused ning teadmised lapsele vajaliku abi leidmisel. Süsteemi killustatud andmekogumine ning erinevate osapoolte ebapiisav infovahetus ei anna adekvaatset hinnangut sihtrühma vajadustest ning ei võimalda hinnata pakutavate meetmete tulemuslikkust.

Vašiková ja Žaková (2017, lk 70–71) hinnangul on oluline, et lisaks alusharidusasutustes olevatele õpetajatele ning tugispetsialistidele pööraksid lapse kõnearengule tähelepanu lapsevanemad, vanavanemad ning kõik, kes lapsega sagedamini kokku puutuvad. Arendamiseks ning toetamiseks lapse kõnet, on oluline pöörata tähelepanu kõnet stimuleeriva keskkonna loomisele, pakkudes lapsele piisavalt stiimuleid ning teavet, mille kaudu saab laps omandada ning rikastada oma teadmisi ja oskusi. Lapse kõnearengu toetamisel ning sõnavara suurendamisel on tähtsal kohal mäng, mille kaudu toetatakse kõnehäirega lapse isiksuse arengut ning motiveeritakse last aktiivselt suhtlema. Oluline on raamatute lugemine ning lugude jutustamine, mille kaudu stimuleeritakse lapse suhtlemisoskust ning kõne kvaliteeti. Kliiniliste logopeedide hinnangul on probleemid seoses laste õigeaegse kõnearenguga järjest kasvav probleem, mille tekkepõhjuste seosed võivad olla seotud erinevate nutiseadmete liigse kasutamisega. Aktiivne verbaalne suhtlus on vähenenud ning lapsed veedavad järjest enam aega passiivsete mängudega,

kus otsene üks-ühele suhtlus ei ole vajalik, millest tulenevalt ei arene laste suhtlemisoskus piisavalt.

Verbaalne suhtlus inimeste vahel on tulenevalt nutiseadmetest ning virtuaalsetest keskkondadest vähenenud. Aktiivne nutiseadmete kasutamine on viinud suhtluse virtuaalmaailma, mille kaudu jagatakse teavet, kuid väike laps vajab suhtlema õppimiseks keele kuulmist ning kontakti loomist, selle puudumisel võivad väikelapsed tekkida probleeme edasise kõne- ja keele normikohase arenguga. Kontakti mitteloomine imikueas suurendab kõikvõimalike teiste käitumuslike ning vaimsete häirete avaldumist tulevikus.

1.3. Logopeedi ja eripedagoogi roll alusharidusasutustes lapse kõnearengu toetamisel

Toetamiseks erivajadusega last kõne arengul on oluline kogu tugivõrgustiku koostöö. Alusharidusasutuses töötavatel õpetajatel ning tugispetsialistidel on oluline roll lapse kõnearengu toetamisel ning võimalike kõrvalekallete märkamisel võimalikult varakult. Koostöö alusharidusasutuse õpetajate, lapse kodu ning tugispetsialistide vahel on vajalik pakkumaks erivajadusega lapsele võimalikult maksimaalset tuge.

2020. aasta seisuga elas Eestis 269 130 last vanuses 0–17 eluaastat, kellest vajab ligikaudu 36 500 last sotsiaal-, haridus- ja/või tervishoiuvaldkonnast lisatuge üldise arengu toetamiseks ning edukaks toimetulekuks (Sotsiaalministeerium, 2021, lk 4). Alusharidusasutustes on esmaseks kõneprobleemi märkajaks eelkõige õpetaja, varajane probleemi avastamine ning diagnoosimine on määrava tähtsusega lapse edasise arengu osas. Õpetaja ülesanne on teavitada lapsevanemaid võimaliku probleemi olemasolust ning anda vajalikud kontaktid kõnehäire diagnoosimiseks ning abi saamiseks. (Vašiková & Žaková, 2017, lk 77)

2017. aastal läbi viidud puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduse uuringu kohaselt vajab Eestis ligikaudu kaks kolmandikku puudega lastest logopeedilist abi. Eripedagoogilist abi vajavad ligikaudu pooled puudega lapsed. (Kallaste *et al.*, 2017, lk 147–149)

Logopeedi ülesandeks on hinnata kommunikatsioonivõimet ja neelamisfunktsiooni, saadud hindamistulemuste analüüsimine ning lähtuvalt saadud tulemustest edasise töö planeerimine, läbiviimine ning kokkuvõtete tegemine. Logopeed peab nõustama ning juhendama nii klienti/patsienti kui ka tema tugivõrgustikku seoses logopeedilist abi vajava inimese toetamisega ning vajadusel konsulteerima teiste spetsialistidega tulemusrikkaks tööks. Logopeed töötab nii laste kui ka täiskasvanutega, sellest tulenevalt on väga oluline, et spetsialist oleks hea suhtlemisoskusega ning pingetaluvusega, empaatiline, tolerantne, loov ja kannatlik. (SA Kutsekoda, 2019, lk 1–3)

Hindamaks kommunikatsiooniprobleemide ulatust ning võimalikke lähenemisi kliendi probleemi lahendamiseks on logopeedidele välja töötatud erinevad hindamisinstrumendid. Eestis on olemas laste kõne hindamiseks standardiseeritud originaaltestid. Instrumentaalsed hindamismeetodid neelamis- ja häälduspuue tuvastamiseks aitavad logopeedidel hinnata probleemi ulatust ning läheneda kliendi probleemile individuaalsemalt. (Padrik, 2017, lk 259)

Eripedagoog on tugispetsialist, kelle ülesandeks on toetada eristuva õppija arengut ning teda suunata. Eripedagoog töötab koolidest ja teistes haridusasutustes, lasteaedades, tervise- ja sotsiaalasutustes, sh rehabilitatsioonimeeskonnas. Spetsialisti ülesandeks on märgata ning hinnata erivajadusi ja anda soovitusi edasisteks tegevusteks. Lisaks hindab spetsialist õppija psüühilisi protsesse, käitumist ja õppeoskusi. Sarnaselt logopeedile hindab ka eripedagoog õppija kõnet. (AS Kutsekoda, 2023, lk 2–3)

Kaasava hariduse rakendamine nii koolis kui ka lasteaias on kaasa toonud uutmoodi ootusi õpetajate pädevusele. Laste arv, kes vajab nii logopeedilist kui ka eripedagoogilist abi on aastate jooksul olnud stabiilses kasvutrendis. Sellest tulenevalt on järjest rohkem avatud alusharidusasutustest erivajadustega laste rühmi ja sobitusrühmi. Lähtudes kaasava hariduse põhimõttest, peaksid erivajadusega lapsed saama osaleda õppetöös lasteaiatavariühmas. Rakendatud süsteem on endaga kaasa toonud suurenenud vajaduse tugispetsialistide osas, seda eriti logopeedide kui ka eripedagoogide järgi. (Mets & Viia, 2018, lk 9–10)

2015. aastal läbiviidud alushariduse ja lapsehoiu uuringust selgub, et kohalikel omavalitsustel on raske leida piirkondadesse vajalikke spetsialiste abivajavate laste

toetamiseks, takistuseks on nii spetsialistide üldine puudus kui ka kohaliku omavalitsuse piiratud ressursid konkurentsivõimelise töötasu maksmisel (Themas *et al.*, 2015, lk 127–128). Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA raportis (Mets & Viia, 2018, lk 67) tuuakse välja suurenenud tööjõuvajadust kaasava hariduse rakendamise osas. Erivajadusega laste kaasamine tavarühmadesse, suurendab vajadust nii õpetajate kui ka abiõpetajate järgi. Tuleviku töövajaduse hindamisel on arvestatavaks asjaoluks ka hetkel töötavate õpetajate mittevastavus kvalifikatsiooninõuetele, on nii neid, kes töötavad hariduse omandamise jooksul alusharidusasutustes kui ka neid, kes ei ole haridust omandama asunud ning sellest tulenevalt ei oma ka vastavat väljaõpet erivajadustega laste toetamiseks. Riigikontrolli (2020, lk 1) läbiviidud auditi kohaselt saavad lapsed vajalikke tugiteenuseid 64% munitsipaallasteaedades ning 74% põhikoolides. Hinnanguliselt 8400 last jääb vajalikest tugiteenustest ilma või saavad seda liiga väikeses mahus. Lasteaed on koolieast noorematele lastele lastehoidu ja alushariduse omandamist võimaldav õppeasutus, mis loob lapsele hariduslikud eeldused koolisüsteemi sisenemisel (Mikser, 2013, lk 37). Alusharidusasutused pakuvad väikelastele kõnearengu seisukohalt toetavat õpikeskkonda, arendades seejuures laste sotsiaal-kognitiivseid oskusi rühmas (Urm & Tulviste, 2013, lk 583). Oluline on, et laps saaks käia kodulähedases alusharidusasutuses (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021 lk 15).

2021. aastal läbiviidud alushariduse ja lapsehoiu uuringu (Lang *et al.*, 2021) 4. peatükist selgus, et seisuga 10.11.2019 oli Eesti Hariduse Infosüsteemi kohaselt vanusegrupis 0–7 eluaastat 16 833 erivajadusega last. Eelpool toodud lasteaialastel on EHIS-e andmeil märgitud üks või mitu erivajadust, kuid statistiliselt enim esinev erivajadus on seotud kõne- ja keelehäiretega. Valdav enamus Eesti Hariduse Infosüsteemi märgitud erivajadusega lastest käib tavarühmas 85,4%, sobitusrühmas käib 8% ning erirühmas 7%. Eelpooltoodud uuringu peatükis 4.2.3 käsitletud kohalike omavalitsuste küsitluste tulemustest ilmes, et probleeme esineb ametnike hinnangul piisavas mahus tugiteenuste pakkumisega. 93% küsitletute hinnangul oli probleem tugispetsialistide üldises puuduses. Uuringus osalenud lastevanemate hinnangul vajatakse alusharidusasutustes just enim logopeediteenust. Lisaks tõid lapsevanemad välja vajaduse spetsialistide järgi, kes hindaksid lapse tugiteenuste vajadust. Lapsevanemate hinnangul vajavad peamiselt tugispetsialistide tuge lapsed, kellel on tuvastatud puue või erivajadus, kuid küsitluses

selgus, et ca 40% vastanuist tõid välja, et laps vajaks nende hinnangul logopeediteenust, kuid lapsel pole tuvastatud erivajadust ega puuet. (Lang *et al.*, 2021)

Eirirühm on lasteaia rühm, mis on loodud alusharidusasutuses erivajadustega lastele lähtudes nende erivajaduse liigist. Koolieelse lasteasutuse seaduse (1999) § 7 kohaselt on erivajadusega laste arv rühmas fikseeritud alljärgnevalt:

- kehapuudega laste rühm (kuni 12 last);
- tasandusrühm lastele, kellel on tuvastatud spetsiifilised arenguhäired (kuni 12 last);
- arendusrühm lastele, kellel on tuvastatud vaimne alaareng (kuni 7 last);
- meelega laste rühm, kellel on tuvastatud meelega (kuni 10 last);
- liitpuudega laste rühm, kellel on tuvastatud liitpuue (kuni 4 last);
- pervasiivsete arenguhäiretega laste rühm, kellel on tuvastatud pervasiivsed arenguhäired, ehk autismispektri häire (kuni 4 last).

Sobitusrühmas on Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt suurim lubatud laste arv väiksem kui tavarühmas, eeldusel, et üks erivajadusega laps täidab kolm kohta. Koolieelse lasteasutuse personali miinumkoosseisu (2015) § 4 kohaselt on lasteasutuses, kus on olemas tasandusrühm, kohustus luua lasteasutuse pidajal üks logopeedi ametikoht ühe tasandusrühma kohta. Alusharidusasutuses, kus on loodud kehapuudega laste rühm, on asutuse pidajal kohustus luua üks logopeedi ametikoht kümne kõneravi vajava kehapuudega lapse kohta. Meelega laste rühma puhul peab asutuse struktuuris olema üks eripedagoogi ametikoht rühma kohta. Lasteasutuses, kus on loodud arendus- ja/või liitpuudega laste rühm on kohustus luua 0,5 eripedagoogi ning 0,2 logopeedi ametikohta rühma kohta. Alusharidusasutuse üldteenindamiseks on kohustus luua üks ametikoht iga 30 kõneravi vajava lapse kohta.

Lasteaiaõpetajate hinnangul on vanemad muutunud aja jooksul enam teadlikumaks ning sellest tulenevalt ka nõudlikumaks. Koostöö õpetajate hinnangul lapsevanematega on lapse arengu toetamiseks väga tähtis, kuid õpetajad tõid välja, et hoolimata sagedastest erialalistest koolitustest ei suuda nad enda hinnangul lapsevanemate ootustele sageli vastata. Õpetajate hinnangul on vanemad küll nõudlikud, kuid leiavad, et lapsevanemate isiklik panus laste kasvatamisesse ja toetamisse on võrreldes eeldatavate nõudmistega õpetajatele märkimisväärselt madalam. (Mikser *et al.*, 2020, lk 141)

Laps, kellel esineb kõne- ja keelehäire vajab lisaks diagnoosile ka õiget ning toetavat abi. Logopeedi ning eripedagoogi ülesanne on toetada lisaks lapsele ka vanemaid ning õpetajaid. Seadusandlusega on kehtestatud alusharidusasutuste struktuurile miinimumkoosseis vastavalt laste arvule ning olemasolevatele rühmadele, kuid tulenevalt spetsialistide üleüldisest puudusest valitseb Eestis olukord, kus struktuurides on olemas küll vastavasisulised ametikohad, aga spetsialiste ametikohtade täitmiseks ei ole. Eelpool toodust tulenevalt on oluline leida olukorra parendamiseks alternatiivseid lahendusi, tagamaks lastele vajaliku toe saamist alusharidusasutusest.

2. UURING KÕNE- JA KEELEHÄIRETEGA LASTE TOETUSMEETMETEST MULGI VALLA ALUSHARIDUSASUTUSTES

2.1. Mulgi vallas olevate Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia tutvustus

Mulgi vald moodustati 2017. aastal Mõisaküla linna, Abja-, Karksi- ning Halliste valla ühendamisel. (Mulgi vald, *s. a.*) 1. jaanuari 2022. aasta seisuga elas Mulgi vallas 7366 inimest, nendest vanuserühmas 0–6 eluaastat oli 435 last, 7–18 eluaastat 816 last, 19–64 eluaastat 4168 inimest ning 65+ eluaastat 1917 inimest. (Eesti linnade ja valdade liit, 2022)

Mulgi vallas on kokku 5 lasteaeda, mis teenindavad piirkonnas elavaid lapsi. Vastavalt 03.03.2023 Mulgi valla haridus- ja noorsootööspetsialistilt saadud e-kirja info kohaselt, milles edastati andmeid Eesti Hariduse Infosüsteemist, on 2023. aasta seisuga Mulgi valla alusharidusasutuste nimistus kokku 298 last. Lasteaedade nimistus olevate laste koguarvud lasteaedade kaupa on alljärgnevad:

- Abja Lasteaed- (88 last);
- Karksi-Nuia Lasteaed- (138 last);
- Mõisaküla Kool-Lasteaed- (37 last);
- Õisu Lasteaed- (17 last);
- Halliste Lasteaed- (18 last). (R. Liivak, e-kiri, 03.03.2023)

Vastavalt Eesti Hariduse Infosüsteemis olevatele andmetele, saavad Mulgi valla alusharidusasutustes olevatest lastest logopeedi ja/või eripedagoogi teenust 101 last, tugiisikuteenust sai 03.03.2023. aasta seisuga kuus last. Karksi-Nuia Lasteaias saab

logopeedi ja/või eripedagoogi teenust 42 last ning Abja Lasteaias 30 last. (R. Liivak, e-kiri, 03.03.2023)

Karksi-Nuia Lasteaia kodulehe andmete kohaselt on alusharidusasutuses seitse rühma, kokku töötab lasteaia rühmades 15 õpetajat ning seitse abiõpetajat ja üks õpetaja assistent. Logopeed töötab asutuses koormusega 1,0. (Karksi-Nuia Lasteaed, *s. a.*) Eripedagoog töötab lasteaias ühel päeval nädalas (K. Kivistu, suuline vestlus, 28.02.2023). Karksi-Nuia Lasteaia põhiväärtustele tuginev mänguline õppe- ja kasvatustöö üheks eesmärgiks on erivajadustega lapse individuaalse arengu toetamine läbi individuaalse arenduskava. Tegevuste läbiviijateks on nii logopeed, õpetajad kui ka psühholoog. Lasteaia põhiväärtusteks on sallivus, austus, hoolivus ning julgus (Karksi-Nuia Lasteaia arengukava 2020–2024 kinnitamine, 2020, lk 18).

Abja Lasteaia arengukava kohaselt on lasteaial kümme põhiväärtust. Nendeks põhiväärtusteks on tolerantsus, lapsekesksus, turvalisus, tervis, koostöö, professionaalsus, uuendusmeelsus, mitmekesisus, järjepidevus ning traditsioonid. Lasteaed peab oluliseks õpetada ning toetada last lähtuvalt konkreetse lapse vajadustest ning isiksusest. (Abja Lasteaed arengukava 2020–2023 kinnitamine, 2020, lk 8) Lähtuvalt Abja Lasteaia kodulehel olevatest andmetest on eelpooltoodud lasteaias viis rühma. Kokku töötab lasteaia rühmades kaheksa õpetajat, neli õpetajaabi ning kolm abiõpetajat. (Abja Lasteaed, *s. a.*) Logopeed töötab kolmapäevast reedeni ning eripedagoog töötab lasteaias ühel päeval nädalas, alates 01.04.2023 töötab logopeed asutuses esmaspäevast reedeni (K. Kutser, suuline vestlus, 09.03.2023).

Mulgi valla arengukava 2019–2026 (Mulgi valla arengukava 2019–2026 ja eelarvestrateegia 2022–2026, 2022, lk 11, 14) kohaselt on peamisteks probleemideks haridusvaldkonnas madalad töötasud, spetsialistide vananemine ning tugispetsialistide puudus ja järjest enam suurenev erivajadustega laste arv haridussüsteemis.

Karksi-Nuia Lasteaed ning Abja Lasteaed on Mulgi valla suurimad alusharidusasutused, kus pakub teenust nii logopeed kui ka eripedagoog. Lasteaedade ühtseks eesmärgiks arengukavade kohaselt on erivajaduse õigeaegne märkamine ning vajaliku toe pakkumine alusharidusasutuses.

2.2. Uuringu metoodika ja valimi kirjeldus

Lõputöö empiirilise osa aluseks on kombineeritud uurimisviis. Kombineeritud uurimisviis annab võimaluse analüüsida teemat laiapõhjaliselt, kuna kvalitatiivne uurimisviis annab võimaluse aru saada probleemi olemusest ning kvantitatiivne uuritava probleemi ulatusest (Walliman, 2016, lk 33). Kvantitatiivse andmekogumismeetodina tegi töö autor lapsevanemate küsitlemiseks anonüümse elektroonilise ankeetküsimustiku, mis võimaldas koguda paljude vastajate andmeid. Ankeedi koostamisel kasutati nii avatud, poolavatud, kui ka kinniseid küsimusi, mille tulemusel on võimalik analüüsida saadud tulemusi (Õunapuu, 2014, lk 162). Kvalitatiivse andmekogumismeetodina viis töö autor läbi poolstruktureeritud intervjuu, mis andis võimaluse viia intervjuud läbi loomulikus keskkonnas ning saada detailseid kirjeldusi spetsialistidelt uuritava nähtuse olemusest (Õunapuu, 2014, lk 54). Intervjuu viidi läbi töös uuritavate alusharidusasutuste tugispetsialistidega ehk logopeedide ja eripedagoogiga, lisaks intervjueris autor Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia juhte. Abja Lasteaias töötav logopeed ning eripedagoog teenindavad kogu vallas olevaid tugiteenuseid vajavaid lapsi ka Abja-Paluoja esmatasandi tervisekeskuses. Kokku viis töö autor läbi viis intervjuud.

Intervjuus esitatavad küsimused on koostatud lähtudes uuritavast probleemist, kuid intervjuu vorm annab võimaluse esitada täpsustavaid küsimusi vestluse kestel ning jõuda seeläbi soovitud tulemini (Õunapuu, 2014, lk 171–172). Alusharidusasutuse juhtidele esitati intervjuu käigus 18 küsimust (vt lisa 1), logopeedidele ning eripedagoogile 21 küsimust (vt lisa 2). Lapsevanematele edastatud ankeetküsimustikus oli 17 küsimust (vt lisa 3). Ankeetküsimustiku ning intervjuu küsimuste koostamisel lähtuti uurimuse eesmärgist, seadusandlusest ning käsitletud teooriast. Lapsevanematele edastatud ankeetküsimustik on välja toodud lisades (vt lisa 4).

Uuring viidi läbi järgmiste etappidena:

- küsimuste koostamine intervjuudeks ning ankeetküsimustikku lähtuvalt teooriast ning seadusandlusest;
- pöördumine alusharidusasutuste juhtide ning tugispetsialistide poole, nõusoleku saamiseks intervjuus osalemiseks ning hilisemalt Studium keskkonnas lapsevanematele ankeedi jagamiseks;

- intervjuude läbiviimine asutuse juhtidega ning tugispetsialistidega;
- ankeetküsimustiku edastamine Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia kontaktmeilile;
- kogutud andmete töötlemine, analüüsimine ning tõlgendamine;
- kokkuvõtete ning ettepanekute tegemine.

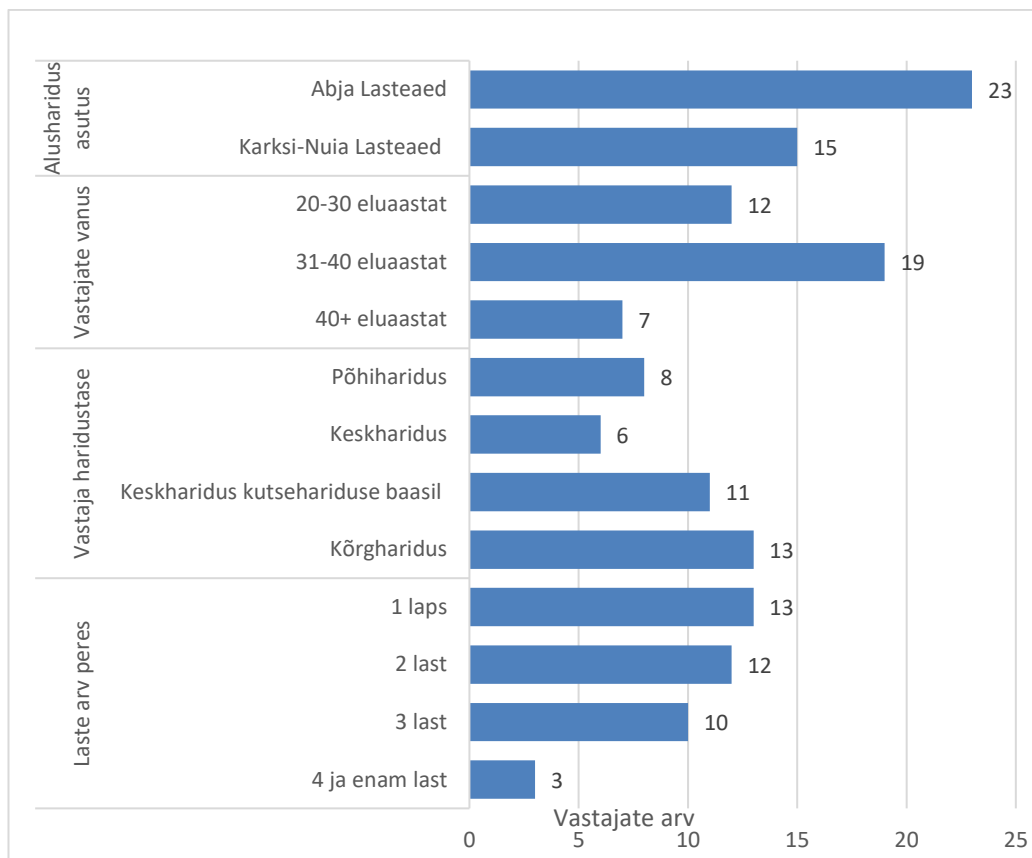
Töö valim on eesmärgipärane, kuna uuritavad kaasatakse valimisse teadlikult ning kindlate tunnustuse alusel (Õunapuu, 2014, lk 143) ja selle moodustavad Mulgi vallas olevatest alusharidusasutustest kaks kõige suuremat lasteaeda viiest. Karksi–Nuia Lasteaed ja Abja Lasteaed on Mulgi valla kõige suuremad alusharidusasutused ning mõlemas asutuses on olemas ka logopeedid, kes omavad ülevaadet kõne- ja keelehäiretega lastest just nende poolt teenindavates asutustes. Karksi-Nuia Lasteaias käib 2023. märtsikuu andmete järgi 138 ning Abja Lasteaias 88 last (R. Liivak, e-kiri, 03.03.2023). Valimisse kuuluvad Karksi-Nuia Lasteaias ning Abja Lasteaias õppivate laste vanemad, kelle laps vajab tulenevalt kõne- ja keelehäirest logopeedilist ja/või eripedagoogilist abi.

Kokkulepped ekspertintervjuudeks sõlmis töö autor asjaosalistega telefoni teel ning intervjuu toimumise käigus sõlmiti kokkulepe alusharidusasutuste juhtidega ankeetküsimustiku avaldamises Stuudium keskkonnas. Üldkogumi 72 lapsevanemat, eeldusel et küsimustikule vastab üks vanem, moodustasid Karksi-Nuia Lasteaias ning Abja Lasteaias õppivate laste vanemad, kelle laps/lapsed saavad eelpooltoodud lasteaedades logopeedi ja/või eripedagoogi teenust. Logopeedi ja/või eripedagoogi teenust saab Abja Lasteaias 42 last ning Karksi-Nuia Lasteaias 30 last. (R. Liivak, e-kiri, 03.03.2023) Arvestusliku valimi jaoks oli vaja, et 95% usaldusnivoo ja 5% usaldusintervalliga vastaks küsitlusele 61 lapsevanemat (MaCorr Research, *n.d.*).

Ankeetküsimustik koostati Tartu Ülikooli küsitluskeskkonnas *LimeSurvey*. Ankeetküsimustikust saadud andmed salvestati tabeltöötlusprogrammi MS Excel, saadud andmete kokkuvõtted esitati joonistena, mille kaudu on võimalik analüüsida ning teha järeldusi kokku kogutud andmetest. Andmeanalüüsiks kasutati kirjeldavat statistikat, kuna see annab võimaluse esitada andmestikus olevaid andmeid kompaktselt ning teha lähtuvalt saadud tulemustest kokkuvõtteid (Õunapuu, 2014, lk 184). Ankeetküsimustikust saadud andmete statistiliseks analüüsiks kasutati JASP 0.17.01 programmi versiooni.

Läbiviidud intervjuude salvestamiseks kasutati telefoni helisalvestit, mille kasutamiseks küsiti intervjuueeritavatelt luba. Läbiviidud intervjuud transkribeeriti veebilehel Tekstiks.ee ja parendati Microsoft Wordis. Intervjuude analüüsimisel kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille käigus koondatakse algandmed kategooriatesse, mis põhinevad tekstide tõlgendusel (Shava *et al.*, 2021, lk 554). Kvalitatiivne sisuanalüüs annab võimaluse keskenduda tekstis peituvale tähendustele (Laherand, 2010, lk 290). Peale analüüsi transkribeeritud failid ning helisalvestised kustutati. Vastajatele tagati konfidentsiaalsus ning neid kodeeriti vastavalt küsimustele vastamise järjekorrale X1–X5. X tähistab intervjuueeritavat ning number intervjuu läbiviimise järjekorranumbrit.

Ankeetküsimustik saadeti vastajatele vastamiseks läbi Stuudium keskkonna 14.03.2023 ning 20.03.2023 oli küsimustikule vastajaid 13. Eelpooltoodust tulenevalt saadeti uus teavituskiri alusharidusasutuste juhtidele ning ka lasteaias töötavatele logopeedidele ja eripedagoogile, eesmärgiga saada rohkem küsimustikule vastajaid. 01.04.2023 oli lõplike tulemuste kohaselt vastanud 15 Karksi-Nuia Lasteaias ning 23 Abja Lasteaias õppiva lapse vanemat. Pooleli jäetud või täitmata ankeete oli kokku 80. Eelpooltoodust tulenevalt ei olnud valim nii esinduslik, kuid piisavalt suur, et teha järeldusi. Joonisel 1 on välja toodud vastajate vanus, haridustase, laste arv peres ning ka alusharidusasutus, kus nende tugiteenust vajav laps õpib. Keskmise küsimustikule vastaja oli 31–40 eluaastat vana, omandanud kõrghariduse ning peres kasvas üks laps.

Joonis 3. Valimit kirjeldavate näitajate ülevaade (n=38)

Seega töö autori kogutud andmete põhjal on võimalik teha üldistusi uuritavale üldkogumile. Üldkogumist 72 sihtrühma kuuluvast inimesest arvestuslikku valimisse kuulujatest 61-st inimesest vastas küsimustikule 38. Tulemuste analüüsiseks võeti vaid täielikult täidetud ankeedid. Valimikalkulaatori kohaselt on töö tegelik veapiir on 11%.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et kombineeritud uurimisviis antud teemal oli asjakohane. Lapsevanematelt ning intervjueeritavatelt saadud vastused andsid töö autorile võimaluse saada parem ülevaade probleemi sisust ning asutustes olevast hetkeolukorrast.

2.3. Uuringu tulemused

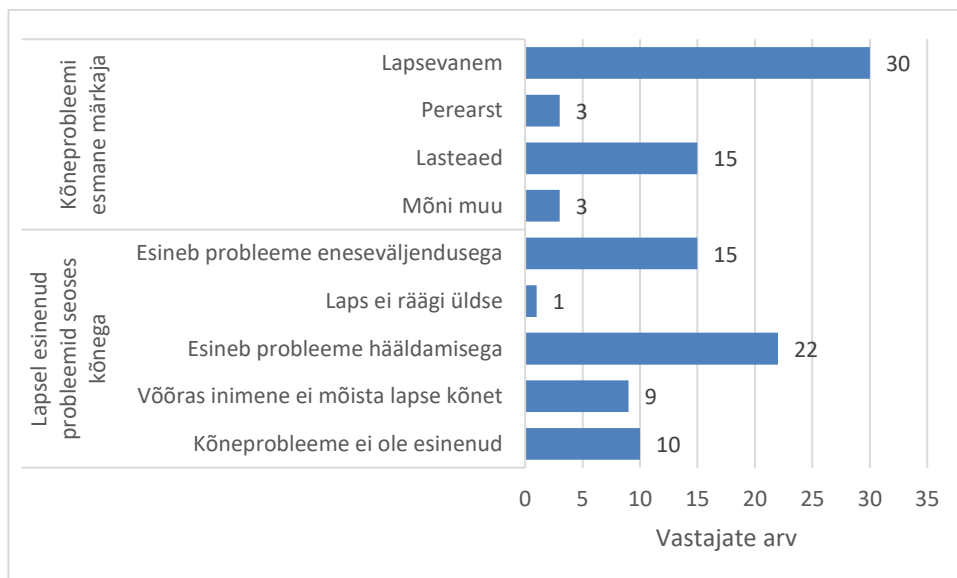
Alusharidusasutuses pakutavate tugiteenuste piisavuse ning kvaliteedi hindamiseks lapsevanemate poolt on oluline saada esmalt ülevaade vastanute probleemide ulatusest kui ka muudest teguritest, mis aitavad saada terviklikku ülevaadet uurimuse sisust ning uuringu tulemustest.

Ankeetküsimustikus uuritud esmase kõneprobleemi märkaja osas oli lapsevanemal võimalik valida mitu varianti. Joonis 4 tulemuste põhjal võib järeldada, et esmaseks kõneprobleemi märkajaks on lapsevanem, kes lapsega igapäevaselt koos enim aega veedab. Lisaks olid vastajate vastuste kohaselt kõnehäire märkajaks ka alusharidusasutuses olevad õpetajad ning tugispetsialistid. Kõige sagemini esineb küsimustikule vastanud lastevanemate hinnangul lastel probleeme seoses häirunud kõnega üldise eneseväljendusega ning sõnade arusaadava hääldamisega.

Intervjuudes osalenud vastajate hinnangul on vanemate teadlikkus seoses erivajaduse märkamise ning vajaliku abi leidmisega küll ajas kasvamas, kuid hetkel on see siiski veel võrreldes probleemi ulatusega kesine. Respondent tõdeb: „Ma ise arvan, et lastevanemate teadlikus kõneprobleemide märkamisel ning teadlikus ja võimekus kõne- ja keelehäiretega lastele abi leidmisel on kasvamas, aga hetkel hindan seda ikkagi tagasihoidlikuks.“ (X3)

Respondendid (X2, X3, X4) leidsid, et Mulgi valla alusharidusasutustes olevate laste kõneprobleemid on ajas järjest enam süvenevad ning muutunud raskemaks. Ühtselt näevad kõik tugispetsialistidest respondendid üheks võimalikuks põhjuseks tehnoloogilise maailma järjepidevat arengut ning nutiseadmete liigset kättesaadavust lastele juba väga varajases eas: „Laste baasvajadusi ehk hoolitsust ja tähelepanu ei rahuldata, vaid antakse kätte nutiseadmed, mille tulemusega häirub kiindumussuhe ning sealt tulevad nii kõne kui ka muud probleemid.“ (X3) Üks tugispetsialistist toob välja, et: „Alustades lasteaias tööd X aastal, olid kõneprobleemid teistsugused. Lapsed ei öelnud siis näiteks r või s tähte, tänapäeval hakkavad lapsed järjest enam hiljem rääkima, lause vormistus on vale, kõne on tugevalt agrammatiline ning üldine häälduskvaliteet düsartiline.“ (X4)

Intervjuudes osalenute tugispetsialistide (X2, X3, X4) hinnangul on probleem samuti ka sellest, et lapsevanemad ise kasutavad liigselt nutiseadmeid ning sellest tulenevalt ei pööra lapsele piisavalt tähelepanu, mille tulemusena häirub lapsevanema ning lapse kiindumuslik suhe kui ka lapse üldine areng võib saada pärssida.

Joonis 4. Enim esinenud kõneprobleemid ning nende esmane märkaja

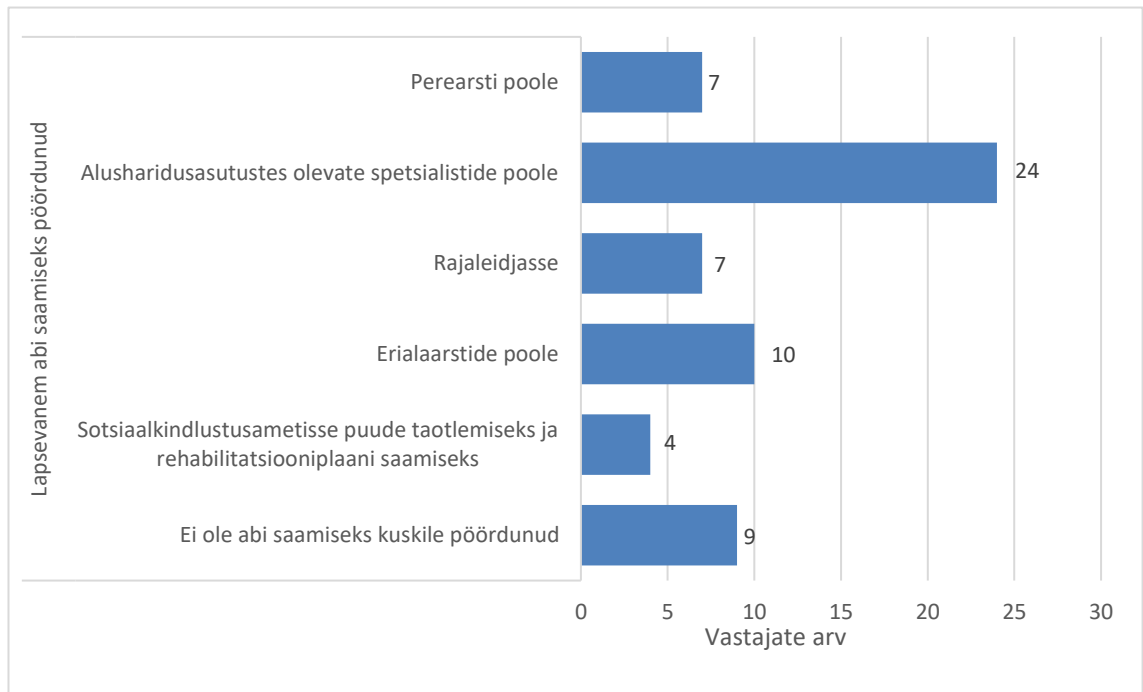
Selleks, et lapsevanem saaks aru probleemi tõsidusest ning sellega tegelemise vajadusest, toovad intervjuus osalejad ühtselt välja selle, et oluline on lapsevanemaga vajadusel korduvalt ja korduvalt rääkida. Intervjuus osaleja arvab, et: „Lapsevanemaid võib kõne- ja keelehäiretega lastele vajaliku toe leidmisel takistada majanduslikud põhjused, näiteks ei ole rahaliselt võimalus sõita mõne tugispetsialisti juurde või ka Rajaleidjasse. Tihti takistab vanemaid ka see, et nad eitavad probleemi.“ (X5)

Jooniselt 5 võib näha, et enamus lapsevanemaid on esmase probleemi märkamisel pöördunud alusharidusasutuses olevate spetsialistide poole, saamaks abi lapse toetusvajaduse väljaselgitamiseks ning edasise tegevusplaani kaardistamiseks. Mõned uuringus osalenud lapsevanemad on pöördunud mitme spetsialisti poole ning ka asutuse poole, saamaks lapsele vajaduspõhist tuge ning selgitamaks välja probleemi põhjust ning tegelikku ulatust.

Küsites uuritavates alusharidusasutuses töötavatel tugispetsialistidelt (X2, X3, X4) kui oluline nende hinnangul on see, et lapsele oleks määratud puue, tõid vastajad välja, et nende töös see otseselt oluline ei ole, kuid puude raskusastme tuvastamine annab lapsele võimaluse saada tasuta tugiteenuseid.

Puude tuvastamine ei ole minu jaoks nii oluline töös lapsega, mina püstitan oma diagnoosi nii või naa. Oluline on see lapse jaoks selleks, et ta saaks tasuta

teenuseid, mida ta vajab. Diagnoos on ehk oluline raskemate juhtumite puhul, kus tuleb aru saada, kuhu on võimalik üldse tehtava tööga jõuda, võib-olla on vajalik tulevikus üldse selle lapsega suhelda piltkommunikatsiooni abil. (X4)

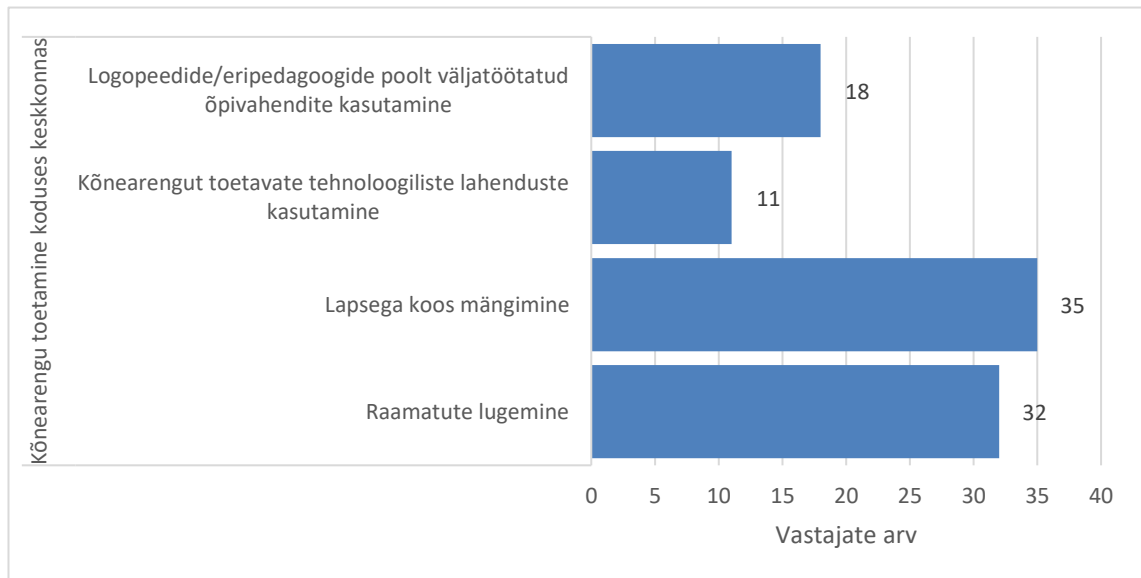

Joonis 5. Asutused ja isikud, kuhu lapsevanemad kõnehäirega lapsele abi saamiseks on pöördunud

Joonis 6 kohaselt toetasid lapsevanemad kõige enam koduses keskkonnas lapse kõnearengut läbi igapäevase mängu ning raamatute lugemise. Küsimustikule vastanutel oli võimalus ankeedis valida ka mitmeid toetusmeetmeid, mida nad igapäevaselt koduses keskkonnas kasutavad. Lapsevanemad olid lisaks tavalistele mängudele ning raamatutele soetanud koju ka logopeedide ja/või eripedagoogide poolt väljatöötatud õpivahendideid koduseks kasutamiseks, mille kaudu toetada ning arendada lapse igapäevast kõnet.

Ekspertintervjuudes osalenud tugispetsialistid (X2, X3, X4) töid ühtselt välja mängu olulisust lapse kõnearengu toetamisel. Mäng on vastajate hinnangul parim viis toetada lapse sõnavara arengut ning mänguliselt õpetada last rääkima. Täiskasvanu peab õpetama last mängima, kuna see oskus tuleb lapsele vaid läbi eeskuju. Erinevaid mänguasju saab kasutada erinevate oskuste õpetamiseks, oluline kõnearengu toetamise seisukohast on see, et täiskasvanu saadab kogu tegevust kõnega. Tugispetsialist arvab, oluline on lapsele

õpetada mängimist ning mängu: „Kindlasti oleneb see lapse vanusest, mida väiksem on laps, seda rohkem peaks olema kaasatud täiskasvanu, kes peaks õpetama mängu. On palju seda väär arvamust, et väike laps peaks mängima ise.“ (X2)

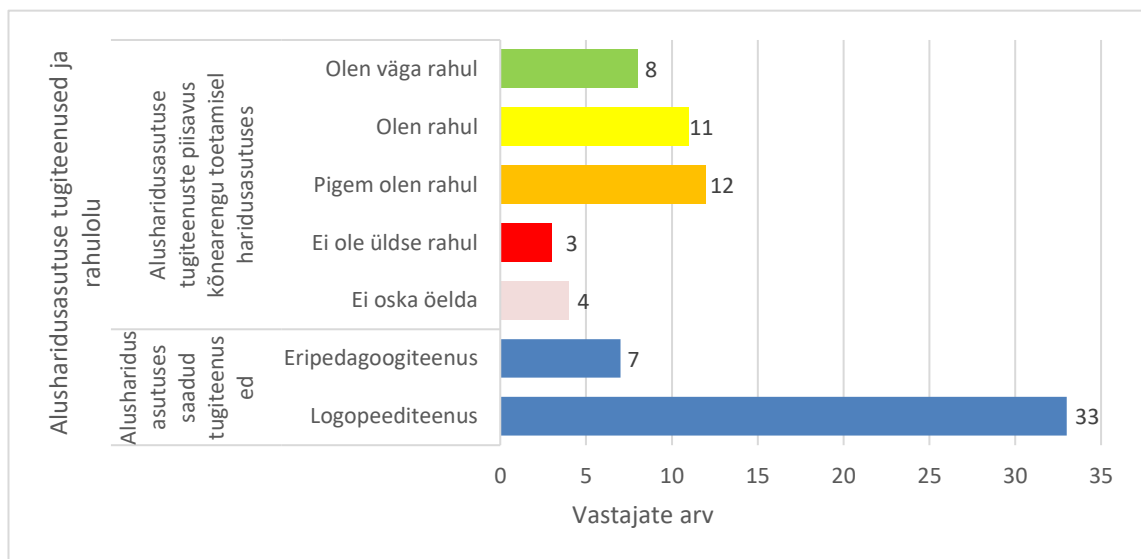

Joonis 6. Lapsevanemate tegevused kodus keskkonnas lapse kõnearengu toetamisel

Jooniselt 7 nähtub, et alusharidusasutuse tugiteenuste piisavusega lapse kõnearengu toetamise seisukohast oli vastanud pigem rahul. Kuna antud küsimusele oli vastajal võimalus lisada ka soovi korral põhjendus, siis lapsevanemad, kes hindasid enda rahulolu tugiteenuste piisavuse osas „olen väga rahul“ või „olen rahul“, tõid välja selle, et asutustes töötavad tugispetsialistid on väga asjatundlikud oma valdkonnas, lapsele tagasisidestatakse peale teenuse osutamist põhjalik tagasiside, vanemad on märganud lapse kõne paranemist ning koostöö spetsialistidega on väga hea. Vanemad, kes vastasid „olen pigem rahul“ tõid välja asjaolu, et tugispetsialist on küll väga tugev, kuid saadava teenuse maht on lapse kõnearengu toetamiseks vähene. Variandile „ei ole üldse rahul“ lisas üks vastaja täpsustusena juurde, et oleks soovinud alusharidusasutuse poolt varem probleemi märkamist.

Alusharidusasutuses olevatest tugiteenustest said küsimustikule vastajate lapsed kõige enam logopeediteenust. Eripedagoogiteenust sai alusharidusasutuses märkimisväärselt vähem lapsi. Lähtuvalt vastajate arvust, saab mõni laps tõenäoliselt mõlemat teenust.

Intervjuudes osalenud vastajad tõid ühtselt välja, et tugispetsialistide tuge vajavate laste arv alusharidusasutuses on tõusutrendis ning hetkel töötavad spetsialistid on ülekoormatud. Kõne- ja keeleprobleemidega lapsed on vastajate hinnangul üldjuhul ka eripedagoogi vaateväljas. Olukorras, kus laps ei suuda ennast verbaalselt väljendada, tekitab see lapsele frustratsiooni ning sellest tulenevalt võivad esineda käitumuslike häireid. Liigset töökoormust ühe spetsialisti kohta toob välja ka asutuses töötav spetsialist: „Lasteaias on teenust saavaid lapsi ligikaudu 40, muidu pakun Mulgi vallas teenust umbes 100 lapsele.“ (X4)

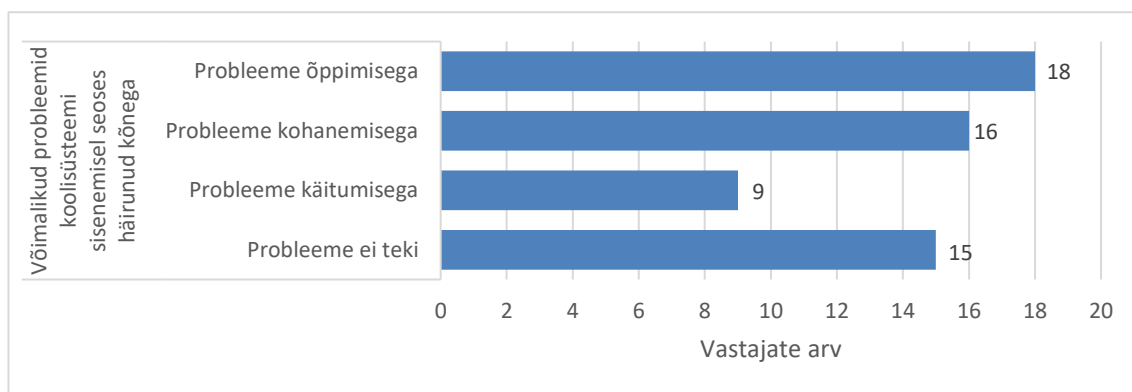
Joonis 7. Alusharidusasutuses saadavad tugiteenused ning lastevanemate rahulolu tugiteenusete piisavuse osas lapse kõnearengu toetamisel

Jooniselt 8 nähtava põhjal arvas enamus lapsevanemaid, et seoses häirunud kõnega, võib lapsel koolisüsteemi sisenemisel tekkida probleeme õppimisega ning koolikeskkonnas kohanemisega. Lisaks arvasid osad vastajad, et eelpooltoodud probleemid võivad tekitada lapsele ka käitumuslike probleeme. Antud küsimuses oli lapsevanemal võimalus valida mitu varianti korraga.

Töö autor küsis intervjuueeritavate käest, milliseid võimalikke probleeme näevad nemad lastele koolisüsteemi sisenemisel kui alusharidusasutusel puudub võimekus pakkuda vajaduspõhises mahus logopeedilist ja eripedagoogilist abi. Kõik vastajad tõid välja asjaolu, et kui laps ei saa vajalikus mahus tugiteenuseid arengu toetamiseks alusharidusasutuses, on lapse toetusvajadus suur ka kooliastmes. Oluline on vastajate

hinnangul see, et erivajadust märgataks võimalikult varajases eas, sellisel juhul on võimalik lapse jaoks palju ära teha juba lasteaias.

Kohe järsku tuleb mulle meelde, et see on n-ö paras retsept õpiraskuste tekkimiseks. Ja õpiraskustega üldjuhul käivad käsikäes ka käitumisraskused. Meil on ju ka neid lapsi, kes ei käi lasteaias ning meil puudubki info, kuidas nende teadmised ja oskused sobivad koolisituatsioonis toimetulekuks. (X3)

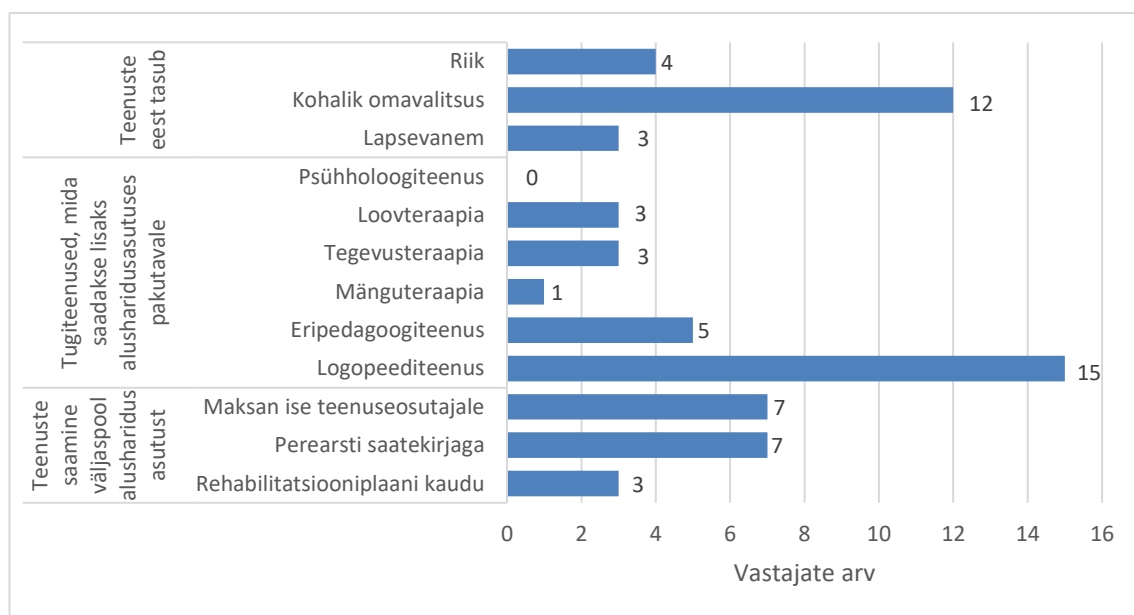

Joonis 8. Lapsevanemate hinnang võimalikele probleemidele lapse koolisüsteemi sisenemisel seoses häirunud kõnega

Lisaks alusharidusasutuses pakutavatele tugiteenustele, saavad lapsevanemad abi ka kohalikult omavalitsuselt teenuste või toetuste kaudu ning ka riigi poolt, juhul kui saatekirja tugispetsialisti juurde on väljastanud arst või lapsele on koostatud rehabilitatsiooniplaan. Jooniselt 9 selgus, et kõige enam saadav teenus väljaspool haridusasutust on logopeediteenus.

Kõik kolm (X2, X3, X4) intervjuus osalenud tugispetsialisti pakuvad teenust mitmes asutuses korraga. Keskmiselt on ühe uuringus osalenud tugispetsialisti nimistus 70 last, kellele tegeletakse otse või nõustatakse õpetajaid või vanemaid, kuidas last võimalikult maksimaalselt toetada. Liigset töökoormust tõdeb ka intervjuus osalenud spetsialist: „Laste arv ühe inimese jaoks on liiga suur, et last tõhusalt toetada ja arendada. Suur ressurss läheb ka täiskasvanute juhendamisele. Hetkel on minu nimekirjas umbes täpselt 80 last, kellest ma nõustanud olen vanemaid või rühma õpetajaid või siis tegelen otse lapsega, see number varieerub.“ (X3)

Töö autor uuris lastevanematelt, milliseid teenuseid nende lapsed lisaks alusharidusasutuses pakutavatele tugiteenustele saavad ning kes selle eest maksab. Vastustest selgus, et teenuse eest väljaspool alusharidusasutust maksavad pea 1/5 lapsevanematest ise teenuseosutajale lapsele vajaliku toe saamiseks. Kõige enam saavad lapsed väljaspool alusharidusasutust logopeediteenust.

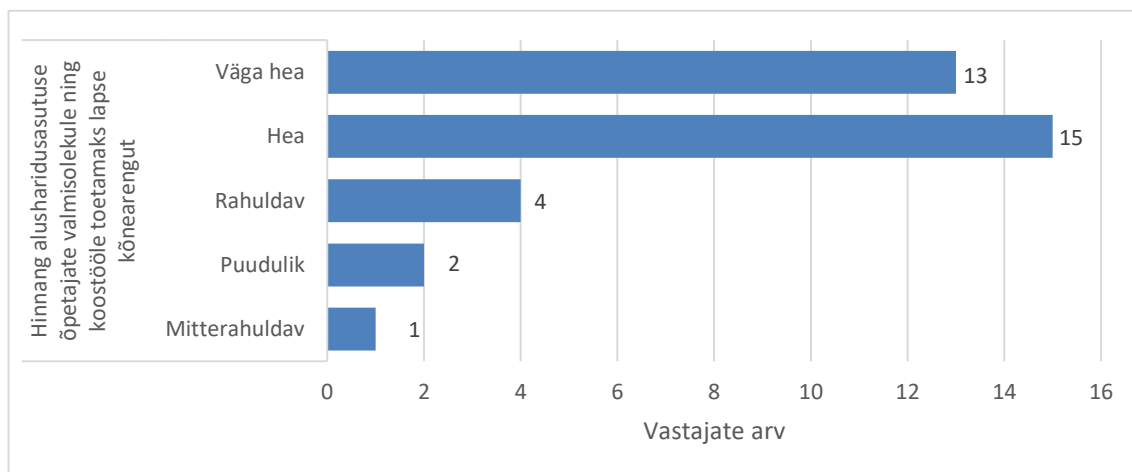

Joonis 9. Väljaspool alusharidusasutust saadavad tugiteenused, saadavate tugiteenuste nimetus ning rahastus

Ankeetküsimustikus küsis töö autor ka vastajate rahulolu seoses alusharidusasutuses olevate õpetajate valmisoleku ning koostöövoimega lapse kõnearengu toetamisel lapse koduga ning lasteaias kohapeal. Joonisel 10 nähtuvale küsimusele vastanud lapsevanematest suurem enamus pidas õpetajate koostööd ning valmisolekut toetamaks kõne- ja keelehäirega last heaks.

Intervjuus osalenud respondendid olid seisukohal, et kõige suurem koormus erivajadustega laste toetamisel lasub rühmas just õpetajatel. Olukorras, kus rühmas on erivajadusega laps, on vastajate hinnangul paratamatult häiritud rühma ühtne tegevus, kuna laste võimekust ühtselt osaleda tegevustest on ebahütlane. Tugispetsialistide hinnangul (X2, X3, X4) on oluline, et rühmas läbiviidavaid tegevusi jõukohastataks vastavalt lapse võimekusele.

Õpetajad jälgivad logopeedi soovitusi, meil on logopeed, kes annab soovitusi ja juhendid ja siis õpetajad tegutsevad nende järgi. Meil on asutuses terve logopeedi toatäis erinevaid mänge, mis on soetatud just lapse toetamiseks, seda varianti kasutatakse päris tihti. (X5)

Joonis 10. Hinnang alusharidusasutuses töötavate õpetajate valmisolekule ning koostööle koduga toetamiseks kõne- ja keelehäirega last

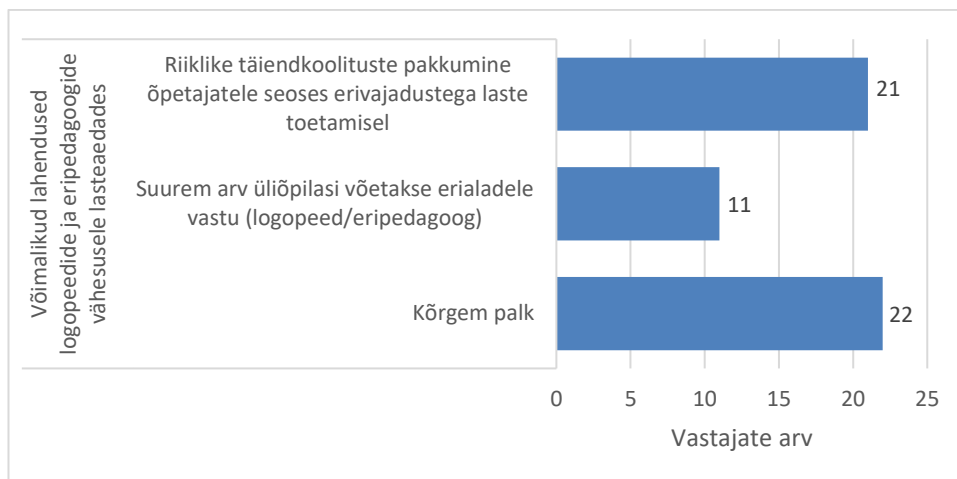
Arvestades logopeedide ja eripedagoogide vähesust alusharidusasutustes üle Eestiliselt, küsis töö autor vastajate käest, mis oleks nende hinnangul alternatiivsed lahendused olukorrale. Antud küsimusele puhul sai vastaja valida mitu varianti. Jooniselt 11 nähtub, et vastajate hinnangul kõige enam motiveeriks tugispetsialistide tööle asuma või jääma just kõrgem töötasu. Toetamiseks erivajadusega laste rühmas, leidsid üle poolte vastajatest, et õpetajad vajaksid riiklike täiendkoolitusi. Osade vastajate hinnangul aitaks tugispetsialistide vähesust parendada olukord, kus suurem arv üliõpilasi võetaks eelpooltöödud erialadele vastu ülikoolidesse.

Osad vastajad kasutasid ka kommenteerimise võimalust antud küsimusele ning ühtselt toodi välja, et suurem ning konkurentsivõimelisel töötasu motiveeriks töötajaid tulema tööle maapiirkonda või sinna jääma. Üks vastaja tõi välja, et tema hinnangul aitaks ka ülikooli võetavate üliõpilaste arvu suurendamine erialadele, kuna see tõstaks vastaja hinnangul teenuse kvaliteeti ja selle läbi suureneks ka hiljem konkurents. Ühe vastaja poolt toodi välja, et logopeed peaks olema lasteaia struktuuris ning sellest tulenevalt saaks spetsialist vastavalt oma panusele nii suvepuhkust kui ka puhkusetasusid. Lisaks

eelpooltoodud võimalikele lahendustele lisas üks vastaja, et peab oluliseks ka toetavat kollektiivi antud töös, kuna töö iseloom on vastaja hinnangul raske. Lisaks võiksid spetsialistidele olla ka muud tööd toetavad vahendid seda siis näiteks elupaiga, auto vms näol.

Töö autor küsis ka intervjuus osalenutelt, millised oleksid nende meelest alternatiivsed lahendused logopeedide ja eripedagoogide vähesusele alusharidusasutustes. Oluline oli vastajate hinnangul see, et uuritavates alusharidusasutustes on olemas spetsialistid, kuid nende töökoormus on suur ja abi vajavate laste arv järjest enam kasvab. Olulise töö saavad vastajate hinnangul ära teha siiski lapsevanemad, toetades last kodus ning tehes koostööd alusharidusasutuses olevate õpetajate ning tugispetsialistidega. Vastaja (X2) tõi välja, et oluline oleks selles valdkonnas just ennetustöö, mis aitaks lapsevanematel märgata ning vajadusel otsida abi. Ennetustöö üheks variandiks on vastaja hinnangul lastevanematele mõeldud koolid või tugirühmad, kus käsitletak antud teemasid, sh teemad, mis on seotud just lapse arenguga ning tehnoloogia kasutamise kahjulike mõjudega lapse arengule. Ülikoolidesse vastuvõetavate üliõpilaste arvu suurendamine logopeedia ning eripedagoogika erialadele vastajate hinnangul olukorda ei parendaks. Respondendid tõi välja, et oluline on rühmas olevate õpetajate teadmised ning oskused jõukohastada erivajadusega lapsele mõeldud ülesandeid ning sellest tulenevalt toetada last rühmas.

Ma arvan, et väga-väga suurt rolli saavad siin ära teha lapsevanemad. Ma ei leia, et me nüüd peaksime tohutult suurendama neid numbreid, et ülikoolidesse võetaks rohkem. See on konkreetselt eriala, mis vajab sellist emotsionaalselt, vaimselt 100% kohalolekut ja pühendumist, sest töö on raske. Tugispetsialistide töötamise mehhanism, lisaks palgalistele ja puhkuselistele ressurssidele, võiks olla kovisioon ja võrgustik, mida võiks pakkuda tugikeskus või tugipesa. (X3)

Joonis 11. Lastevanemate vastused võimalikele lahendustele logopeedide ja eripedagoogide vähesusele alusharidusasutustes

Töö autor uuris intervjuus osalejatelt, kuidas on kaasava hariduse rakendamine haridussüsteemis nende hinnangul mõjutanud vanemate ootusi alusharidusasutuste õpetajatele ja tugispetsialistidele. Vastajate hinnangul on see kindlasti lasteaiati erinev, kuid ühte joonena saab välja tuua selle, et lapsevanemad üldjuhul on teadlikud, et nende lapsel on õigus käia ning saada seadusega sätestatud tugiteenuseid alusharidusasutusest. Vastajad (X3 ja X4) tõid välja, et osadel lastevanematel on kahjuks suhtumine, et kui alusharidusasutuses on olemas vastavasisulised tugiteenused, siis lasteaias kohustus on see laps n-õ korda teha ning lapsevanema hinnangul on tema töö tehtud vaid sellega kui ta toob lapse lasteaias. Teisalt on ka teistsuguseid vanemaid, kes teevad aktiivselt tööd õpetajatega ning tugispetsialistidega ning küsivad vajadusel nõu. Kaasava hariduse rakendamine haridussüsteemis on avaldanud mõju ka lapsevanemate ootustele lasteaias osas: „Kaasava hariduse rakendamisega seoses on lapsevanemad, kelle lapsed vajad erilist tuge seda meelt, et nende lapsed saaksid võimalikult kaua olla tavarühmas, kuid kas see on ka alati mõistlik, aga nende ootused ja õigused on olla siin.“ (X1)

Töö autor küsis ka intervjueritavatelt (X1, X5), kas nende hinnangul hetkel pakutav tugi kõne- ja keelehäiretega lastele on piisav, pakkumaks tuge kõikidele abivajajatele vajaduspõhises mahus, oli vastajate hinnang pigem see, et abi vajaksid lapsed siiski rohkem kui hetkel on võimalik pakkuda. Olukorra muudab keeruliseks ka laste järjepidevus lasteaias käimisel: „Hetkel ma arvan, et ta päris piisav ei ole. Kuigi kui kõik lapsed käiksid 100% kohal, siis kindlasti ta ei oleks piisav, aga kuna hetkel on laste

puudumist palju, siis lapsed, kes käivad kohal ka teenust saavad, kuigi samas ma olen jälle seda meelt, et järjepidevust jääb vajaka.“ (X1)

Uurides tugispetsialistidelt (X2, X3, X4), mis motiveerib neid nende töös, tõid vastajad välja, et üheks suureks motivaatoriks on lapse arengu nägemine ning teadmine, et nad on lapse aitamiseks andnud enda poolse panuse. Tugispetsialistide hinnangul on tegemist tööga, kus on oluline näha ka tulemust ning tunnetada koostööd, vaid sellisel juhul on võimalik abivajavat last maksimaalselt toetada.

Mind motiveerib väga minu töö sisu, seda tööd on raske teha kui sa ei väärtusta kaasamist. Oluline on näha diagnooside taga ikka inimest ja last tervikuna, mitte seda ühte probleemi. Mulle väga meeldib minu töö, see teadmine, et sa saad kedagi natukene edasi aidata enam poolt elus. (X3)

Mulle meeldib väga minu töö, see ongi motivatsioon. Mulle meeldivad lapsed ning ka see, et mu töö on kodu lähedal ja töö on peresõbralik ehk hästi paindlik. Nagu ka (X1) ütles, siis et mitte ei pea logopeede tikutulega taga otsima, ka vaid hoidma, siis minu vahetu juht on mind tõesti hoidnud, see motiveerib mind. (X2)

Kokkuvõtlikult võib öelda, et antud kombineeritud uurimisviis oli konkreetse teema puhul asjakohane. Kombineeritud uurimisviis andis võimaluse töö autoril saada ülevaade nii alusharidusasutuses töötavate tugispetsialistide hinnangust, lastevanemate seisukohast kui ka lasteaia juhtide vaatest, kaardistamaks alusharidusasutuste võimekust pakkumaks tuge kõne- ja keelehäiretega lastele. Läbiviidud ekspertintervjuud ning ankeetküsimustik lastevanematele andis võimaluse saada ülevaadet asutuse sisesest olukorrast kui ka lastevanemate hinnangust toetusmeetmete tõhususele.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Läbiviidud uuringu tulemused näitavad, et uuringus osalenud lastevanemate hinnangul on õpetajate ning tugispetsialistide valmisolek ning koostöö hea, kuid vajalik on siiski leida abi ka väljaspool lasteaeda. Selline olukord on tingitud asjaolust, et alusharidusasutusel on küll võimekus pakkuda vajalikku teenust, kuid vajaduspõhises mahus seda kõikidele keele- ja kõnehäiretega lastele pakkuda ei ole võimalik. Intervjuudes osalenud tugispetsialistid tõid välja, et lisaks alusharidusasutustele pakuvad

nad ka teenust mujal asutustes. Sellest tulenevalt võib järeldada, et koormus ühele spetsialistile on suur ning toetusvajadusega lapsi on palju. Lapsed saavad küll teenust, kuid mitte sellises mahus, millises nad seda päriselt vajaksid.

Vašiková ja Žaková (2017, lk 70–71) töid välja, et lapse kõnearengu toetamisel on väga tähtsal kohal mäng, mille kaudu motiveeritakse last suhtlema ning toetatakse kõnehäirega lapse isiksuse arengut, lisaks on oluline lugeda lapsega koos raamatuid ning jutustada lugusid. Eelpooltoodud infot kinnitasid ka käesoleva uuringu tulemused. Mängu olulisust lapse kõnearengu toetamisel pidasid oluliseks kõik intervjueeritavad, peaaegu kõik küsimustikule vastanud lapsevanemaid toetasid oma lapsi koduses keskkonnas just läbi mängu. Raamatute lugemist koos lapsega kui last toetavat meetodit kõnearengu parendamiseks kasutasid enamus vastanutest. Eelpooltoodust tulenevalt võib järeldada, et uuringus osalejad mõistavad lapse toetusvajadust nii kodudes kui ka lasteaia keskkonnas, arendades lapse kõnet just lapsele sobilikul viisil.

Mets & Viia (2018, lk 9–10) töid välja, et laste arv, kes vajavad nii logopeedi kui ka eripedagoogi teenust, on ajas järjest enam kasvamas. Eelpooltoodud väide sai kinnitust ka antud uuringus, kuna kõik intervjueeritavad kinnitasid, et probleemid laste kõnega on järjest enam süvenev trend. Samuti selgus küsimustikule vastanud lastevanemate vastustest see, et üldjuhul on laste kõneprobleemid laiahaardelised, probleeme esineb nii eneseväljendusega, hääldusega kui ka üleüldise kõne mõistmisega.

2015. aastal läbiviidud alushariduse ja lapsehoiu uuring kajastas, et kohalikel omavalitsustel on raskusi leida piirkondadesse vajalikke spetsialistide toetamiseks abivajavaid lapsi. (Themas *et al.*, 2015, 127–128) Autori poolt läbiviidud uuringu kohaselt oli uuringu läbiviimise ajal Mulgi vallas olevas Abja Lasteaias olemas logopeed kolmapäevast reedeni ning eripedagoog kord nädalas. Karksi–Nuia Lasteaias töötas logopeed täiskohaga ning eripedagoog oli asutuses samuti üks kord nädalas. Eelpooltoodust tulenevalt saab järeldada, et vastavasisulised spetsialistid on küll uuritavates alusharidusasutustes olemas, kuid abi vajavate laste arv võrreldes olemasolevate spetsialistide on suur, sellest tulenevalt on spetsialistide töökoormus liiga suur ning lastele antav abi ei kata autori hinnangul suurema abivajadusega laste tegelikku toetusvajadust.

Vašiková ja Žaková (2017, lk 77) töid välja, et alusharidusasutuses on kõneprobleemi esmaseks märkajaks õpetaja, kelle ülesanne nende hinnangul on lastevanemate teavitamine võimalikust probleemist ning vajadusel vajalike kontaktide andmine edasise abi saamiseks. Intervjuudes osalenud respondentide hinnangul on väga tänuväärne, et asutustes on olemas vajalikud spetsialistid, kuid arvestades tugispetsialistide töökoormust ning ajas järjest enam suurenevat abivajajate arvu, siis leiavad ka alusharidusasutuste juhid, et laste toetusvajadus on suurem kui antud hetkel tugispetsialistid seda pakkuda saavad. Siin on oluline koht juhtide hinnangul just õpetajatel, kes nende väidete kohaselt teevad igakülgset koostööd nii lastevanemate kui ka tugispetsialistidega, toetamaks kõne- ja keelehäirega last rühmas. Lastevanemate seas läbiviidud uuringu kohaselt olid lapsevanemad rahul alusharidusasutuses olevate õpetajatega, kes nende hinnangul teevad koostööd lapse arengu toetamisel lapse koduga ning toetavad last ka rühmas.

2015. aastal läbiviidud alushariduse ja lapsehoiu uuringu tulemuste kohaselt leidsid lapsevanemad, et tulenevalt tugispetsialistide üleüldisest puudusest, ei ole lapsed valmis minema õigel ajal kooli (Themas *et al.*, 2015, lk 75–76). 2020. aastal läbiviidud Riigikontrolli auditist selgus, et vähene või puuduv tugiteenuste kättesaadavus alusharidusasutustes suurendab lapse olulises mahus lapse toetusvajadust koolis (Riigikontroll, 2020, lk 2–3). Uurimistöö läbiviimise käigus leidsid siiski enamus küsimustikule vastanud lapsevanemaid, et lapsel tekivad nende hinnangul probleemid koolis seoses kõne- ja keeleprobleemidega. Läbiviidud intervjuudes arvasid siiski eranditult kõik vastajad, et lapsel esineb ka koolis toetusvajadus seoses häirunud kõnega. Erinevad arenguhäiretest tingitud probleemid suurendavad riske seoses lapse emotsionaalne kui ka sotsiaalse heaoluga koolikeskkonnas ning muudab nad sotsiaalselt kergemini haavatumaks (Coales *et al.*, 2019, lk 10). Lisaks arvasid ka respondentid, et probleemid kõnega tekitavad lastel nii käitumuslikke kui ka muid probleeme koolikeskkonnas.

Olukorras, kus logopeedide ja eripedagoogide vähesus mõjutab lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavust on oluline töö autori hinnangul leida alternatiive olukorra leevendamiseks. Riigikontrolli (2020, lk 1) läbiviidud auditi kohaselt saab Eestis ligikaudu 8400 last liiga vähe või üldse mitte vajalikke tugiteenuseid. Arvestades asjaolu, et ka uuringust selgus, et probleemid laste kõnega on järjest enam süvenev probleem,

järeldab töö autor, et arusaadavatel põhjustel pole võimalik raskemate kõne- ja keeleprobleemidega last alusharidusasutuses täies mahus aidata ning ka siin lasub eelkõige kohus lapsele vajaliku toe leidmisel ja ka koduses keskkonnas vajaliku toe pakkumisel just lapsevanemal. Uuringus osalenud lapsevanemad otsivad ka osaliselt abi väljaspool alusharidusasutust, saamaks oma lapsele võimalikult maksimaalselt abi. Oluline roll lapse toetamisel lasub rühmas olevatel õpetajale, kes vajalike oskuste ning teadmiste olemasolul suudavad kaasata erivajadusega last maksimaalselt tegevustesse, vastavalt lapsele võimekusele. Uuringutulemustest selgus, et uuritavates lasteaedades on lastevanemate hinnangul õpetajatel olemas vastavasisulised pädevused, kuid pakkumaks veel suuremat tuge nii õpetajatele kui ka lastele, oleks vanemate hinnangul vajalik pakkuda õpetajatele täiendkoolitusi antud teemal.

Riigikontrolli (2020, lk 2–3) auditi kohaselt katab ülikoolidesse võetavate logopeedia ja eripedagoogika erialadele vastuvõetavate üliõpilaste arv vaid osaliselt tekkinud nõudluse tugispetsialistide osas. Töö autori poolt läbiviidud uuringu kohaselt arvasid küsimustikule vastajad, et kui riiklikult suurendataks eelpooltoodud erialadele õppekohtade arvu, aitaks see leevendada tugispetsialistide üleüldist puudust. Intervjuudes osalenud tugispetsialistid olid samas teisel arvamusel, nende hinnangul see ei oleks lahendus tekkinud olukorrale.

Käesolevast tööst lähtuvalt teeb töö autor Mulgi valla haridusosakonnale järgnevad ettepanekud:

- Luua Mulgi valda vastavalt alusharidusasutuse juhtidelt saadud info kohaselt sobitusrühm või erirühm toetamaks abivajavaid lapsi kodukohajärgses alusharidusasutuses;
- Pakkuda hetkel töötavatele tugispetsialistidele jätkusuutlikuks tööks kovisioone ja/või supervisioone;
- Pakkuda alusharidusasutuse õpetajatele vastavasisulisi täiendkoolitusi parendamaks toe pakkumist erivajadustega lastele rühmas ning tundmaks ära erivajaduse märke laste seas võimalikult varajases eas;
- Vaadata võimalusel ümber tugispetsialistide töötasud ning võrdsustada need vähemalt õpetajate palgaga;

- Teha vestlusõhtuid alusharidusasutustes õppivate laste lastevanematega seoses erivajaduse märkamise ning võimalike abimeetmetega.

Uurimisküsimustele tuginedes, mida antud uurimistöös oli ühtekokku kolm, uuris esmalt töö autor, milline on uurimistöös uuritavate alusharidusasutuste võimekus pakkuda logopeedilist ning eripedagoogilt abi kõne- ja keelehäiretega lastele. Uuringu tulemustest selgus, et vastav abi on küll asutuses kohapeal olemas ning toetusvajadusega lapsed ka saavad teenust, kuid järjest enam kasvav probleem on tekitanud olukorra, kus ühe tugispetsialisti töökoormus on liiga suur, sellest tulenevalt on suur oht tööstressi ning läbipõlemise tekkimiseks. Lisaks arvestades probleemide raskusastet, pole võimalik ressursi puuduse tõttu pakkuda suure toetusvajadustega lastele vajaduspõhises mahus tugiteenust. Teisalt uuris töö autor, et milliseid probleeme võib tekitada intervjueeritavate ning ka lastevanematele hinnangul lapsele olukord, kus alusharidusasutusel puudub võimekus pakkuda lapsele vajaduspõhises mahus logopeedilist ja/või eripedagoogilist abi ennem koolisüsteemi sisenemist. Intervjuudes osalenud leidsid kõik, et selline olukord suurendab kindlasti lapse toetusvajaduse tõenäolisust kooliastmes. Vanemate hinnangul tekitab eelpooltoodud probleemolukord lapsele kooli minnes erinevaid õppe- ning käitumuslike raskusi.

Alternatiivsete lahendustena leidis töö autor, et arvamused on kohati töötavate tugispetsialistide ning lastevanemate seisukohast lahknevad. Lapsevanemad hindasid kõrgelt hetkel tugispetsialistide poolt tehtavat tööd ning leidsid, et vastuvõetavate üliõpilaste arv ülikoolidesse logopeedia ning eripedagoogika erialadele aitaks leevendada tekkinud ühiskondliku olukorda seoses spetsialistide puudusega. Tugispetsialistide hinnangul ei oleks antud lahendus mõistlik, kuna töö iseloom on selline, kus peab olema inimene 100% hingega oma töö juures, nende meelest toodab ülikool spetsialiste hetkel piisavas mahus ning ühiskondlikult tuleks pigem mõelda, mida saaks pakkuda olemasolevatele tugispetsialistidele, et nad endiselt süsteemis oleksid jätkusuutlikud töötama. Olukorda, kus alusharidusasutustel puudub võimekus pakkuda vajaduspõhises mahus tugiteenuseid seoses logopeedi ning eripedagoogide puudusest, ilmnes uuringust, et vastajate hinnangul oleks vajalik pakkuda õpetajatele erinevaid täiendkoolitusi, lisaks oleks oluline tõsta lastevanemate teadlikkust seoses kõne- ja keelehäirest. Oluline on, et lastevanemate teadlikkus ning koostöö suureneks, toetamaks erivajadusega last.

Lähtuvalt saadud uuringutulemusest tõdeb töö autor, et probleem seoses laste kõne- ja keelehäiretega on järjest enam kasvamas ning võimalusel oleks üks alternatiivne lahendus, et lapsed saaksid kodukohajärgses alusharidusasutuses vajaduspõhisest ning asjakohast abi luua Mulgi valda eri- ja/või sobitusrühm, lähtuvalt domineerivast erivajaduse liigist.

Töö autori seisukoht on, et probleemi suurust arvestades pole seda võimalik täna kohe lahendada, kuid uurimistöös väljatulevad seisukohad ning arvamused on autori hinnangul piisavad ning asjakohased andmaks ülevaadet hetkeolukorrast Mulgi valla Karksi-Nuia Lasteaia ning Abja Lasteaia võimekusest ning teadlikkusest pakkumaks abi just kõne- ja keelehäiretega lastele.

KOKKUVÕTE

Olukorras, kus perre sünnib laps ning lapsevanemal puuduvad eelnevad teadmised ja kogemused erivajaduse märkamiseks, on oluline roll kanda nii arstidel kui ka alusharidusasutustel. Arvestades probleemi olemust, on lapsevanemate tundlikus antud valdkonnas erinev ning siin on olulisel kohal just esmase märkamise edastamise viis lapsevanemale, soovitusena kontrollida tekkinud erivajaduse kahtluse alust. Olukorras, kus lapsevanemale edastatud info ning selle edastamise viis võib olla vanemale vastuvõetamatu, võib vanemal tekkida psühholoogiline seisund, mille tulemusena ta ei suuda ega taha probleemi teadvustada ning sellega tegelda. Lastevanemate õigeaegne ning asjakohane toetamine alusharidusasutuse poolt loob võimalused koostööks lapse kodu ning lasteaia vahel, toetamaks just erivajadusega last tema arengus.

Alusharidusasutuste roll on valmistada last ette koolisüsteemis hakkamasaamiseks. Koolisüsteemi eduka sisenemise eelduseks on lapse vastavate kognitiivsete võimete olemasolu ning oskus saada hakkama kollektiivis ning lahendada probleemseid olukordi. Probleemsete olukordade lahendamise eelduseks on terviklik kommunikatsioonivõime olemasolu, mille kaudu on võimalik lapsel väljendada enda muresid ning seisukohti. Erivajadusega lapse toetamine eelduseks on koostöö lapse kodu ning alusharidusasutuse vahel.

Läbiviidud lõputöö tulemustest selgus, et Mulgi vallas olevates Karksi–Nuia Lasteaias ning Abja Lasteaias on olemas vastavad tugispetsialistid lapse arengu toetamiseks. Arvestades kõneprobleemide järjest enam süvenevat trendi juba väikelaste seas, on asutuse spetsialistid ülekoormatud ning vajaduspõhises mahus kõiki lapsi võimalik siiski toetada ei ole. Teadlikumad lapsevanemad otsivad oma lapsele vajalikku tuge ka väljaspool alusharidusasutust, makstes ise vajadusel teenuseosutajale.

Kuigi alusharidusasutuste juhtide hinnangul täidavad õpetajad kõiki logopeedi ja eripedagoogi juhiseid, on arusaadavatel põhjustel õpetajate töökoormus liiga suur kui

rühmas on lapsi, kes vajavad eri tuge. Sellest tulenevalt tekib olukord, kus laps saab alusharidusasutuses küll teenust, kuid arvestades lapse tegelikku toetusvajadust, on see talle liiga vähene. Uuringus osalenud lapsevanemad on töö autori hinnangul teadlikud lapse kõneprobleemidest ning võimalikest abimeetmetest, otsides vajadusel abi väljastpoolt alusharidusasutust ning toetades last koduses keskkonnas läbi erinevate kõnet arendavate tegevuste.

Intervjuudes osalenud töid välja, et üheks suurimaks kitsaskohaks antud probleemi juures on osade lastevanemate teadlikkus ning soov probleemiga realselt tegeleda. Vanemate on teadlikud seadusest tulenevatest kohustustes, mida alusharidusasutus teenustena pakkuma peab, aga lastevanemate omavastutuse võtmine antud teemas on kohati problemaatiline. Eelpooltoodud olukorra võib tingida lastevanemate üldine teadmatus kõne- ja keelehäirest, kuid ka asjaolu, et ühiskondlikult on endiselt aramus, et erivajadustega lapsed saavad tugiteenuseid saades n-õ sildi külge.

Tehtud töö põhjal teeb töö autor omapoolsed soovitused Mulgi valla haridusosakonnale olukorra parendamiseks. Töö autor on aramusel, et Mulgi vallas tuleks algsatada aktiivne arutelu antud teemal ning leida vajalikud vahendid ja ruumid sobitusrühma või erirühma loomiseks valda, et erivajadustega lapsed saaksid vajalikkude ning asjakohast tuge kodu lähedal.

Lõputöö autor leiab, et püsitatud eesmärk sai täidetud ning uurimisküsimused vastuse. Valitud metoodika töö läbiviimiseks lähtuvalt püsitatud eesmärgist oli töö autori hinnangul igati sobilik, kuna andis võimaluse saada ülevaadet nii lastevanemate seisukohast kui ka tugispetsialistide ja alusharidusasutuse juhtide vaatest. Uuringu tulemustes anti ülevaade logopeedi- ja eripedagoogiteenuse kättesaadavusest uuritavates lasteaedades, võimalikest kaasuvatest probleemidest kõne- ja keelehäiretega laste koolisüsteemi sisenemisel kui alusharidusasutusel puudub võimekus pakkuda vajaduspõhises mahus teenust ning ka võimalikest lahendusest, mis antud olukorda leevendaks. Kokkuvõtlikult tõdeb töö autor, et kõneprobleemidega lapsi on Mulgi vallas palju ning tulenevalt nende tegelikust toetusvajadusest tuleks tõsta ka kogukondlikult lastevanemate teadlikkude antud probleemist ning suunata neid märkama ning tolereerima erivajadusega lapsi.

Töö autori arvates saab antud lõputöö teemat arendada ja täpsemalt vaadelda ka teisel suunal. Konkreetse töö autor uuris Mulgi vallas kahte lasteaeda, kus on olemas vajalikud tugispetsialistid, kuid kolmes lasteaias vajalikud spetsialistid puuduvad. Antud lapsed saavad küll vajadusel tugiteenuseid Abja esmatasandi tervisekeskuses, kuid alusharidusasutuses kohapeal nad logopeediteenust ei saa. Eelpooltoodust tulenevalt oleks võimalik uurida, milline on kolme Mulgi vallas oleva alusharidusasutuse võimekus pakkuda toetust kõne- ja keelehäiretega lastele.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abja Lasteaed. (s. a.). *Personal*. <https://abjalasteaed.ee/lasteaiast/personal/>
- Abja Lasteaia arengukava 2020–2023 kinnitamine. (2020). *Riigi Teataja IV*, 02.01.2020. Lisa. <https://www.riigiteataja.ee/akt/402012020005>
- Brodin, J., & Renblad, K. (2020). Improvement of preschool children's speech and language. *Early Child Development and Care*, 190(14), 2205–2213. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1564917>
- Coales, C., Heaney, N., Ricketts, J., Dockrell, J., Lindsay, G., Palikara, O., & Charman, T. (2019). Health-related quality of life in children with autism spectrum disorders and children with developmental language disorders. *Autism & Developmental Language Impairments*, 4, 1–14. <https://doi.org/10.1177/2396941519851225>
- Eesti Linnade ja Valdade Liit. (2022). *Elanike demograafiline jaotus KOV-ide kaupa 2022*. https://www.elvl.ee/elanike-arv-2022?fbclid=IwAR1f3O_a36RDIKe_FjR0niLpiHJOzQzAwhSjR0FfPLk5gU4cNX1Qa_VKrrw
- Hannell, G. (2017). *Erivajaduste määratlemine. Vaatluslehed individuaalsete eripärade hindamiseks*. Studium.
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2021). *Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035*. <https://www.hm.ee/media/1488/download>
- Häidkind, P., & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 60–88. <https://doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>
- Juurik, A., Labi, N., Rooso, G., & Liba, P. (2019). Integreeritud teenused – kellele ja milleks? *Sotsiaaltöö*, 3, 81–84.
- Kallaste, E., Lang, A., Sõmer, M., Sandre, S.-L., & Anspal, S. (2017). *Puudega laste perede toimetuleku ja vajaduste uuring*. Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar ja Turu-Uuringute AS.

- https://centar.ee/pdf/ee/2017_Puudega_lastega_perede_toimetuleku_ja_vajaduste_uuring.pdf
- Karksi-Nuia Lasteaed. (s. a.) *Meie Töötajad*. <https://lasteaed.karksi.ee/tootajad/>
- Karksi-Nuia Lasteaia arengukava 2020–2024 kinnitamine. (2020). *Riigi Teataja IV*, 03.03.2020, 15. Lisa. <https://www.riigiteataja.ee/akt/403032020015>
- Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseis. (2015). *Riigi Teataja I*, 23.09.2015. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123092015001>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2008). *Riigi Teataja I*, 23, 152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>
- Koolieelse lasteasutuse seadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 27, 387; *Riigi Teataja I*, 22.01.2018, 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/KELS>
- Laherand, M.-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Sulesepp. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/68249>
- Lang, A., Sandre, S-L., Kallaste, E., & Sõmer, M. (2021). *Alushariduse ja lapsehoiu uuring*. Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar https://centar.ee/failid/alushariduse_raport/
- Law, J., Charlton, J., & Asmussen, K. (2017). *Language as a child wellbeing indicator*. Early Intervention Foundation. <https://www.eif.org.uk/report/language-as-a-child-wellbeing-indicator>
- Lum, J. A. G., Ullman, M. T., & Conti-Ramsden, G. (2015). Verbal declarative memory impairments in specific language impairment are related to working memory deficits. *Brain and Language*, 142, 76–85. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2015.01.008>
- MaCorr Research (n.d). *Sample Size Calculator*. <https://www.macorr.com/sample-size-calculator.htm>
- Mets, K. (2022). Sotsiaalhoolekande seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus toob uuendusi. *Sotsiaaltöö*, 2, 9–15.
- Mets, U., & Viia, A. (2018). *Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus*. *Uuringuaruanne*. SA Kutsekoda. <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/09/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>
- Mikser, R. (2013). *Haridusleksikon*. Eesti Keele Sihtasutus.
- Mikser, R., Veisson, M., Tuul, M., Õun, T., & Kööp, K. (2020) Lasteaiaõpetajate hinnangud ja selgitused oma töö raskuse muutumisele: professionaliseerumine kui

- sümboolne kapital. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 128–155.
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.06>
- Mulgi vald. (s. a.). *Mulgi vald on oluline osa Mulgimaast*. <https://mulgivald.ee/mulgi-vallast>
- Mulgi valla arengukava 2019–2026 ja eelarvestrateegia 2022–2026. (2022). *Riigi Teataja IV*, 07.12.2022, 12. Lisa 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/407122022012>
- Neare, V. (2022) *Erivajadustega lapsed lasteaias ja koolis. Nende arengu ja õppimise toetamine*. Atlex.
- Nugin, K., & Õun, T. (2018). *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*. Atlex.
- Ottosson, S., Lorentzon, U.-S., Kadesjö, B., & Gillberg, C. (2021). Neurodevelopmental problems and quality of life in 6-year-olds with a history of developmental language disorder. *Acta Paediatrica Nurturing the children*, 111(1), 115–122.
<https://doi.org/10.1111/apa.16104>
- Padrik, M. (2017). Kommunikatsioonipuute märkamine, hindamine ja ületamine. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 5(2), 257–262. <https://doi.org/10.12697/eha.2017.5.2.11>
- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuse seadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 16, 273; *Riigi Teataja I*, 28.04.2022, 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/PISTS>
- Riigikontroll. (2020). *Hariduse tugiteenuste kättesaadavus*.
<https://www.riigikontroll.ee/DesktopModules/DigiDetail/FileDownloader.aspx?FileId=14726&AuditId=2516>
- Rosenbaum, S., & Simon, P. (2016). *Speech and language disorders in children: Implications for the social security administration's supplemental income program*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/21872>
- SA Kutsekoda. (2019). *Kutsestandard: Logopeed, tase 7*.
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10750199>
- SA Kutsekoda. (2023). *Kutsestandard: Eripedagoog, tase 7*.
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/11129344>
- Sarapuu, K & Hallap, M. (2021). *Aitame lapsed rääkima. Kuidas toetada kõnehilistusega lapse arengut*. Studium
- Shava, G. N., Hleza, S., Tlou, F., Shonhiwa, S., & Mathonsi, E. (2021). Qualitative Content Analysis, Utility, Usability and Processes in Educational Research. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 5(7), 553–558.

- <https://www.rsisinternational.org/journals/ijriss/Digital-Library/volume-5-issue-7/553-558.pdf>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2021). *Puude raskusastme tuvastamise põhialused lastel*. <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/media/984/download>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2022). *Puuded*. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/media/2537/download>
- Sotsiaalministeerium. (2021). *Analüüs ja ettepanekud erivajadustega laste tugisüsteemi korrastamise kohta*. <https://sm.ee/media/1992/download>
- Statistikaamet. (2023, 24. märts). *THV03: Esmane puue raskusastme, vanuse ja soo järgi [andmebaas]*. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tervishoid__puudega-inimesed__uldandmed/THV03
- Taal, M., Rietman, A., Meulen, S., Schipper, M., & Dejonckere, P. (2013). Children with specific language impairment show difficulties in sensory modulations. *Logopedics Phoniatrics Vocology, 38*(2), 70–78. <https://doi.org/10.3109/14015439.2012.687760>
- Themas, A., Tarum, H., Soo, K., Reisberg, L., Aksen, M., Puolokainen, T., Lauri, T., & Themás, E. (2015). *Alushariduse ja lapsehoiu uuring*. Tartu Ülikool. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised_pressiinfo/alusharidus_ja_lapsehoiu_uuring_2015.pdf
- Urm, A., & Tulviste, T. (2016) Sources of individual variation in Estonian toddlers expressive vocabulary. *First Language, 36*(6), 580–600. <https://doi.org/10.1177/0142723716673951>
- Wallace, I., Berkman, N., Watson, L., Conye-Beasley, T., Wood, C., Cullen, K., & Lohr, K. (2015). Screening for speech and language delay in children 5 years old and younger: a systematic review. *Pediatrics, 136*(2), 448–462. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-3889>
- Walliman, N. (2016). *Social research methods* (2nd ed). SAGE Publications.
- Vašiková, J., & Žaková, I. (2017). Speech Therapy Prevention in Kindergarten. *Acta Educationis Generalis, 7*(2), 69–78. <https://doi.org/10.1515/atd-2017-0014>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Küsimuste teoreetiline alus Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia alusharidusasutuse juhtidele

NR	KÜSIMUS	ALLIKAS
1	Millises alusharidusasutuses Te töötate, mis on Teie ametinimetused ning kaua olete antud ametikohal töötanud?	Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseis, 2015, § 2, § 3, § 4
2	Milline on Teie haridustase?	
3	Milliseid täiendkoolitusi olete viimase aasta jooksul läbinud, sh erivajadustega lastega seotud koolitusi?	Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999, § 7
4	Kuidas hindate enda poolt juhitud alusharidusasutuse võimekust pakkuda vajalikku mahus tuge kõne- ja keelehäiretega lastele?	Mets & Viia, 2018, lk 54
5	Millised tugispetsialistid töötavad Teie alusharidusasutuses?	Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseis, 2015, § 2, § 3, § 4
6	Kuidas ning kui tihti toimub Teie poolt juhitud lasteaia laste arengu hindamine?	Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008, § 14
7	Milline on Teie hinnangul alusharidusasutuses töötavate õpetajate võimekus toetada erivajadusega lapsi, sh kõne- ja keelehäiretega lapsi?	Mikser, 2013, lk 37
8	Mil viisil ja mis meetoditega toetavad Teie hinnangul õpetajad kõne- ja keelehäiretega lapsi?	Vašiková & Žaková, 2017, lk 77
9	Milliste probleemidega puutuvad Teie hinnangul kokku alusharidusasutuste õpetajad kõne- ja keelehäiretega laste puhul?	Häidkind & Oras, 2016, lk 78
10	Kuidas on kaasava hariduse rakendamine mõjutanud Teie hinnangul lapsevanemate ootusi lasteaiale?	Mets & Viia, 2018, lk 9–10
11	Milliseid võimalikke probleeme näete lastele koolisüsteemi sisenemisel, kui alusharidusasutusel puudub võimekus pakkuda vajaduspõhises mahus logopeedilist ning eripedagoogilist abi?	Wallace <i>et al.</i> , 2015, lk 449 Themas <i>et al.</i> , 2015, lk 75–76 Coales <i>et al.</i> , 2019, lk 10
12	Millised tegurid takistavad Teie hinnangul lapsevanemaid kõne- ja keelehäiretega lastele vajaliku toe leidmist?	Mikser <i>et al.</i> , 2020, lk 141
13	Kui sageli olete puutunud kokku olukorraga, kus lapsevanem keeldub probleemi teadvustamast seoses lapse kõnearenguga ning ei pöördu abi saamiseks vajalike spetsialistide poole? Mida olete sellises olukorras teinud?	Juurik <i>et al.</i> , 2019, lk 81 Sotsiaalministeerium, 2021, lk 3, 12
14	Millise koormusega töötab Teie lasteaia logopeed ning eripedagoog?	Koolieelse lasteasutuse personali miinimumkoosseis, 2015, § 4
15	Kas Teie hinnangul on see piisav pakkumaks toetust kõigile lastele, kes seda vajavad? (14a)	Riigikontroll, 2020, lk 1 Mikser, 2013, lk 37

16	Milliseid alternatiivseid lahendusi olete kasutanud logopeedide/eripedagoogide puuduse leevendamiseks? (Küsimus esitatakse vaid sel juhul, kui eelnevale küsimusele vastatakse vastaja poolt eitavalt) (14b)	Kallaste <i>et al.</i> , 2017, lk 147–149
17	Milliseid töövahendeid olete soetanud alusharidusasutusele just kõne- ja keelehäirega laste toetamiseks/õpetamiseks?	
18	Kas soovite enda poolt midagi lisada?	

Lisa 2. Küsimuste teoreetiline alus Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia logopeedidele ning eripedagoogile

NR	KÜSIMUS	ALLIKAS
1	Millises asutuses Te töötate ning mis on Teie ametinimetus?	Koolieelse lasteasutuse personali miinumkoosseis, 2015, § 2, § 3, § 4
2	Mis on Teie haridustase? Kas lisaks omate ka kutset, kui jah, täpsustage lähtuvalt kutsestandardist konkreetset nimetust ning taset.	SA Kutsekoda, 2019, lk 1–3 AS Kutsekoda, 2018, lk 2–3
3	Milliseid täiendkoolitusi olete viimase aasta jooksul läbinud, sh erivajadustega lastega seotud koolitusi?	Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999, § 7
4	Mitut kõneprobleemidega last Te hetkel Mulgi valla alusharidusasutustes aktiivselt teenindate?	Lang <i>et al.</i> , 2021
5	Millistes asutustes lisaks Mulgi valla haridusasutustele Te oma teenust pakute?	
6	Milline roll on Teie hinnangul logopeedil/eripedagoogil alusharidusasutuses ning kuidas see on ajas muutunud?	Mets & Viia, 2018, lk 93
7	Kuidas on kaasava hariduse rakendamine haridussüsteemis Teie hinnangul muutnud lapsevanemate ootusi lasteaiale ning tugispetsialistidele?	Mets & Viia, 2018, lk 9–10
8	Kuidas on Teie hinnangul olukord Mulgi valla alusharidusasutustes laste kõnearenguga?	Vašiková & Žaková, 2017, lk 70–71
9	Mis Teie hinnangul on põhjustanud järjest enam kasvavat probleemi seoses laste õigeaegse ning normikohase kõne- ja keelearengu?	Vašiková & Žaková 2017, lk 70–71 Häidkind & Oras, 2016, lk 78
10	Milline peaks olema Teie hinnangul lapsega läbiviidav tegevus lapse kõnearengu toetamise seisukohast?	Brodin & Renblad, 2020, lk 2210
11	Milliseid töövõtteid kasutate lapsega mängides/töötades?	
12	Kui oluline on Teie jaoks töös lapsega, et lapsel oleks tuvastatud erivajadus/puue?	Neare, 2022, lk 29–30
13	Miks see on/ei ole oluline? (12 a)	Lang <i>et al.</i> , 2021
14	Milliseid töövahendeid kasutate igapäevaselt enda töös, sh elektroonseid lapsega läbiviidavates õpitegevustes?	
15	Kuidas hindate vanemate teadlikkust ning võimekust leida abi kõne- ja keelehäirega lapsele?	Mikser <i>et al.</i> , 2020, lk 141 Sotsiaalministeerium, 2021, lk 3, 12
16	Kuidas hindate lapsevanemate üldist koostööd kõne- ja keelehäirega laste toetamisel?	Mikser <i>et al.</i> , 2020, lk 141
17	Milliseid võimalike probleeme näete lastele koolisüsteemi sisenemisel, kui	Wallace <i>et al.</i> , 2015, lk 449 Themas <i>et al.</i> , 2015, lk 75–76

	alusharidusasutusel puudub võimekus pakkuda vajaduspõhises mahus logopeedilist ning eripedagoogilist abi?	Coales <i>et al.</i> , 2019, lk 10
18	Milliste tugispetsialistide koostööd peate oluliseks toetamaks kõne- ja keelehäirega last?	SA Kutsekoda, 2019, lk 1–3 AS Kutsekoda, 2018, lk 2–3
19	Milliseid alternatiivseid lahendusi näete logopeedide/eripedagoogide puudusele?	Kallaste <i>et al.</i> , 2017, lk 147–149
20	Mis motiveerib Teid oma töö juures?	
21	Kas soovite omalt poolt midagi lisada?	

Lisa 3. Ankeetküsimustiku teoreetiline alus Karksi-Nuia Lasteaias ning Abja Lasteaias õppivatele kõne- ja keelehäiretega laste vanematele

NR	KÜSIMUS	ALLIKAS
1	Teie vanus?	
2	Peres kasvavate laste arv ning nende vanused?	
3	Teie haridustase?	Wallace <i>et al.</i> , 2015, lk 448
4	Millises alusharidusasutuses Teie laps õpib?	
5	Milliseid järgmiseid probleeme on Teie lapsel esinenud seoses kõnega?	Hannelli, 2017, lk 61
6	Kuhu olete pöördunud abi saamiseks?	Sotsiaalministeerium, 2021, lk 3, 12
7	Kes oli lapse kõneprobleemide esmaseks märkajaks?	Vašiková & Žaková, 2017, lk 77
8	Kuidas olete toetanud lapse kõnearengut koduses keskkonnas?	Brodin & Renblad, 2020, lk 2210
9	Milliseid tugiteenuseid olete saanud alusharidusasutuses?	Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999, § 14
10	Kuidas hindate alusharidusasutuse tugiteenuste piisavust Teie lapse kõnearengu toetamisel?	Sotsiaalministeerium, 2021, lk 3, 12
11	Milliseid võimalikke probleeme Teie lapsel võib tekkida koolisüsteemi sisenemisel seoses häirunud kõnega?	Wallace <i>et al.</i> , 2015, lk 449
12	Kust lisaks alusharidusasutusele saate Te vajalikke tugiteenuseid toetamiseks lapse kõnearengut?	Sotsiaalministeerium, 2021, lk 3, 12
13	Milliseid tugiteenuseid saate lisaks alusharidusasutuses pakutavatele teenustele?	
14	Kes maksab eelpool toodud teenuste eest?	
15	Kuidas hindate õpetajate valmisolekut ja koostööd lapse koduga seoses lapse kõnearengu toetamisega?	Mets & Viia, 2018, lk 9–10
16	Milliseid võimalikke lahendusi näete logopeedide ja eripedagoogide vähesusele lasteaedades?	
17	Soovite Te enda poolt midagi lisada?	

Lisa 4. Ankeetküsimustik

Lugupeetud vastaja!

Minu nimi on Henelin Kuusk ning olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse kolmanda kursuse üliõpilane. Sellest tulenevalt kirjutan oma lõputööd teemal „Kõne- ja keelehäiretega laste toetamine alusharidusasutustes Mulgi valla näitel“. Lõputöö eesmärgiks on saada ülevaade, millisel viisil ning mahus pakutakse toetust kõne- ja keelehäiretega lastele, milline on rahulolu tugiteenuste kättesaadavusega ning milliseid probleeme võib tekitada tugiteenuste ebapiisava kättesaadavuse tulemusena lastele koolisüsteemi sisenemisel. Küsimustikule vastamiseks kulub orienteeruvalt 15 minutit.

Üldised andmed

1. Teie vanus? (Lahtine vastus)
2. Palun kirjutage peres kasvavate laste arv ning nende vanused. (Lahtine vastus)
3. Mis on Teie haridustase? (Valige üks järgnevatest vastustest)
 - põhiharidus
 - keskharidus
 - keskharidus kutsehariduse baasil
 - kõrgharidus
4. Millises alusharidusasutustes Teie laps õpib? (Valige üks järgnevatest vastustest)
 - Abja Lasteaed
 - Karksi-Nuia Lasteaed

Ülevaade

5. Milliseid järgmiseid probleeme on Teie lapsel esinenud seoses kõnega? (Märkige palun kõik, mis sobivad)
 - esineb probleeme seoses eneseväljendusega
 - võõras inimene ei mõista lapse kõnet
 - esineb probleeme seoses hääldamisega

- laps ei räägi üldse
- kõneprobleeme ei esinenud

6. Kuhu olete abi saamiseks pöördunud? (Märkige palun kõik, mis sobivad)

- perearsti poole
- Sotsiaalkindlustusametisse puude taotlemiseks ning rehabilitatsiooniteenusele saamiseks
- Rajaleidjasse
- erialaarstide poole
- alusharidusasutuses olevate spetsialistide poole
- pole abi saamiseks kuhugi pöördunud

7. Kes oli kõneprobleemi esmaseks märkajaks? (Märkige palun kõik, mis sobivad)

- lapsevanem
- lasteaed
- perearst
- mõni muu spetsialist

8. Kuidas olete toetanud lapse kõnearengut koduses keskkonnas? (Märkige palun kõik, mis sobivad)

- raamatute lugemine
- lapsega koos mängimine
- kõnearengut toetavate tehnoloogiliste lahenduste kasutamine
- logopeedide/eripedagoogide poolt väljatöötatud õpivahendite kasutamine

9. Milliseid tugiteenuseid olete saanud alusharidusasutustest? (Märkige palun kõik, mis sobivad)

- logopeediteenus
- eripedagoogiteenus
- mänguteraapia
- loovteraapia
- tegevusteraapia
- psühholoogiteenus

10. Kuidas hindate alusharidusasutuse tugiteenuste piisavust Teie lapse kõnearengu toetamisel. Palun täpsustage. (Valige üks järgnevatest vastustest)

- ei oska öelda
- ei ole üldse rahul
- pigem olen rahul
- olen rahul
- olen väga rahul

11. Milliseid võimalikke probleeme Teie lapsel võib tekkida koolisüsteemi sisenemisel seoses häirunud kõnega? (Märkige palun kõik, mis sobivad)

- probleeme õppimisega
- probleeme käitumisega
- probleeme kohanemisega
- probleeme ei teki

12. Kust lisaks alusharidusasutusele saate Te lapsele vajalikke tugiteenuseid toetamaks lapse kõnearengut? (Valige üks järgnevatest vastustest)

- rehabilitatsiooniplaani kaudu
- perearsti saatekirjaga
- maksan ise teenuseosutajale
- muu- palun kommenteerige

13. Milliseid tugiteenuseid saate lisaks alusharidusasutuses pakutavatele teenustele? (Märkige palun kõik, mis sobivad)

- logopeediteenust
- eripedagoogiteenust
- mänguteraapiat
- loovteraapiat
- tegevusteraapiat
- psühholoogiteenust

14. Kes maksab eelpooltoodud teenuste eest? (Valige üks järgnevatest vastustest-kommenteerimisvõimalus)

- lapsevanem
- kohalik omavalitsus
- riik

15. Kuidas hindate õpetajate valmisolekut ja koostööd lapse koduga seoses lapse kõnearengu toetamisega? (Valige üks järgnevatest vastustest)

- väga hea
- hea
- rahuldav
- puudulik
- mitterahuldav

16. Milliseid võimalikke lahendusi näete logopeedide ja eripedagoogide vähesusele lasteaedades? (kommenteerige ainult siis, kui te valite mõne vastuse)

- kõrgem palk
- suurem arv üliõpilasi võetakse erialadele vastu (logopeed/eripedagoog)
- riiklike täiendkoolitusi õpetajatele seoses erivajadustega laste toetamiseks
- lahendusi ei olegi

17. Soovite Te enda poolt midagi lisada? (Lahtine vastus)

Täna Teid vastamast!

SUMMARY

SUPPORTING THE SPEECH DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SPEECH AND LANGUAGE DISORDERS IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION INSTITUTIONS BASED ON KARKSI-NUIA KINDERGARTEN AND ABJA KINDERGARTEN IN MULGI MUNICIPALITY

Henelin Kuusk

Problems with children's speech development are increasing. The growing problem and its topicality are highlighted by parents as well as teachers and support specialists of education institutions, who face the issue on a daily basis. Due to a shortage of speech therapists and special educators, it is difficult for children with speech and language disorders to access appropriate and need-based support services. The heavy burden of supporting children in the group who have speech and language disorders falls on teachers, who have some of the required skills but are unable to support every child in the group due to time constraints.

Based on the information above, the aim of the thesis is to determine the capacity of the early childhood education institutions involved in the study to provide special educational support and speech therapy to children with speech and language disorders in Mulgi municipality, and to provide suggestions to the municipality's department of education regarding alternative solutions to mitigate the issue.

The research questions of the thesis are as follows:

- What is the capacity of Karksi-Nuia Kindergarten and Abja Kindergarten in Mulgi municipality to provide speech therapy and special educational support to children with speech and language disorders?

- Which potential issues can the lack of speech therapists and special educators cause for children in early childhood education institutions when entering the school system?
- What alternative solutions are there for the lack of speech therapists and special educators?

Based on the theory discussed in the thesis, support specialist positions are included in the structure of early childhood education institutions, but due to the overall shortage of support specialists, early childhood education institutions are unable to find specialists to help children within the institution. The study shows that children's speech and language disorders are becoming worse over time, which is partly caused by the digitalised world and genetic problems. According to the legislation, children with special needs must be supported through measures like environmental adaptations and be provided with the appropriate support services in the early childhood education institution.

Based on studies and the views expressed therein, teachers have sufficient competence to handle a child with special needs in the group, but there are issues with including them and engaging them in the learning process.

The empirical part of the thesis is based on a mixed research method. As a qualitative data collection method, the author conducted a semi-structured interview. Interviews were conducted with the support specialists, ie speech therapists and special educators, of the early childhood education institutions included in the thesis. In addition, the author interviewed the directors of Karksi-Nuia Kindergarten and Abja Kindergarten. The speech therapist and special educator at Abja Kindergarten also serve children in the municipality that need support services at the primary healthcare centre of Abja-Paluoja. The author conducted a total of five interviews. As a quantitative data collection method, the author prepared an anonymous electronic questionnaire for parents, which allowed for the collection of data from a large number of respondents.

The sample of the study is purposeful, consisting of the two largest kindergartens out of five in Mulgi municipality. Karksi-Nuia Kindergarten and Abja Kindergarten are the largest early childhood education institutions in Mulgi municipality, and both have speech

therapists who have an overview of children with speech and language disorders in their institutions.

The results of the survey revealed that parents are rather satisfied with the quality of the support services provided in early childhood education institutions and with the cooperation of teachers in supporting children with special needs in the group. The interviews showed that although the early childhood education institutions included in the thesis have the relevant support specialists, their workload is too high and it is not possible to help all children as much as they need. Therefore, cooperation with the child's home, as well as the parent's knowledge and skills, are very important in promoting the child's speech development.

Based on this thesis, the author makes the following suggestions to the department of education of Mulgi municipality:

- Create an integrated group or a special group in Mulgi municipality based on the information received from the directors of the early childhood education institutions to support children in need in their local early childhood education institution;
- Offer co-vision and/or supervision to current support specialists for sustainable work;
- Offer relevant in-service training to teachers of early childhood education institutions to improve the provision of support to children with special needs in the group and recognise signs of special needs in children as early as possible;
- Where possible, review the salaries of support specialists and make them equal at least with that of teachers;
- Carry out discussions in early childhood education institutions on the recognition of special needs and potential support measures.

The author of the thesis believes that the aim of the thesis was met and the research questions were answered. According to the author, the methodology was appropriate to carry out the work based on the purpose, as it allowed them to get an overview of the point of view of parents as well as support specialists and directors of early childhood education institutions. The results of the study provided an overview of the accessibility of speech therapy and special education services in the kindergartens included in the thesis, the potential problems of children with speech and language disorders upon entry

into the school system when the early childhood education institution is unable to provide the level of support needed, and potential solutions to alleviate the situation. In conclusion, the author of the thesis notes that there are many children with speech disorders in Mulgi municipality and, based on their actual need for support, it is necessary to raise the awareness of parents at the community level and guide them to notice and accept special-needs children.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Henelin Kuusk ,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kõne- ja keelehäiretega laste kõnearengu toetamine alusharidusasutustes Mulgi vallas olevate Karksi-Nuia Lasteaia ja Abja Lasteaia näitel“, mille juhendaja on Kandela Õun, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Henelin Kuusk

19.05.2023